

Международно Висше Бизнес Училище
International Business School

ДЕСИСЛАВА ИВАНОВА АЛЕКСОВА

**ИЗСЛЕДВАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ
ПОТЕНЦИАЛ НА ОБЩИНА БОТЕВГРАД
ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
НА ДЕСТИНАЦИЯТА**

АВТОРЕФЕРАТ

на Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „Доктор” в професионално направление 3.9. „Туризъм”

Научен ръководител:
проф. д.ик.н Соня Милева

София, 2019 г.

ДЕСИСЛАВА ИВАНОВА АЛЕКСОВА

**ИЗСЛЕДВАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ
ПОТЕНЦИАЛ НА ОБЩИНА БОТЕВГРАД
ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
НА ДЕСТИНАЦИЯТА**

АВТОРЕФЕРАТ

на Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ в професионално направление 3.9. „Туризм“

Научен ръководител:
проф. д.ик.н Соня Милева

София, 2019 г.

Дисертационният труд е в обем от 208 страници, обхващащи увод, пет глави, заключение, използвана литература и приложения.

Съдържанието е илюстрирано с 30 таблици и 39 фигури, включени в основния текст и приложенията към дисертационния труд.

За разработването на дисертационния труд са използвани общо 175 източника, от които 89 литературни източника на български език, 45 източника на английски език, 3 източника на руски език, 22 на брой нормативни, програмни и стратегически документи и 16 електронни източника.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на Учебно-научния съвет на Международно висше бизнес училище /МВБУ/, проведено на 14.11.2018 г. и допуснат за защита, която ще се състои на в ЦДО на МВБУ, зала отч. пред

НАУЧНО ЖУРИ

в състав:

Проф. д. ик. н. Соня Милева – научен ръководител, МВБУ

Проф. д-р Николина Попова, МВБУ, Председател на научното жури

Доц. д-р Вера Николова, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“ /СУ/

Доц. д-р Мария Станкова, Югозападен университет „Неофит Рилски“ /ЮЗУ/

Проф. д-р Борис Колев, ЮЗУ

резерви:

Доц. д-р Надя Маринова, МВБУ

Доц. д-р Йордан Йорданов, Лесотехнически университет /ЛТУ/

Авторът представя декларация за оригиналност и достоверност на дисертационния труд.

Дисертационният труд е на разположение на интересуващите се лица в ЦДО на МВБУ и на електронния сайт на Училището.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....	5
I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ОСНОВИ	
НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	7
1. Концептуална рамка на устойчивото туристическо развитие	7
2. Същност и особености на устойчивото туристическо развитие на местно ниво.....	7
3. Методически аспекти за анализ и оценка на туристическия потенциал за устойчиво развитие на местно ниво	7
4. Туристическо райониране и микрорайониране.....	12
II. ПРОУЧВАНЕ И АНАЛИЗ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ ПОТЕНЦИАЛ ЗА УСТОЙЧИВО ТУРИСТИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА БОТЕВГРАД	13
1. Проучване на външните фактори, влияещи върху устойчивото туристическо развитие в община Ботевград.....	13
2. Проучване на вътрешните фактори, влияещи на устойчивото туристическо развитие в община Ботевград.....	13
3. Изследване и анализ на туристическия потенциал на община Ботевград.....	13
4. SWOT анализ на туристическия сектор в община Ботевград	19
III. РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОУЧВАНЕТО И АНАЛИЗА НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ ПОТЕНЦИАЛ НА ОБЩИНА БОТЕВГРАД ЗА УСТОЙЧИВО ТУРИСТИЧЕСКО РАЗВИТИЕ	21
1. Резултати от анкетните проучвания на територията на община Ботевград и работата с фокус групи.....	21
2. Основни изводи за предлагането на устойчив туристически продукт на територията на община Ботевград	22
3. Основни изводи за потребителските нагласи.....	25
IV. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ ЗА УСТОЙЧИВОТО ТУРИСТИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА БОТЕВГРАД	27
1. Определяне на стратегически цели и приоритети за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград.....	27
2. Туристическо микрорайониране на община Ботевград.....	28
3. Предложение за уникално позициониране и развитие на община Ботевград като туристическа дестинация.....	35
4. Предложение за подобряване на общата инфраструктура и достъпността на средата	35
5. Предложение за институционално развитие, координация и партньорство със заинтересованите страни	35
6. Предложение за устойчиво развитие на специализирани видове туризъм на територията на община Ботевград	36
7. Предложение за създаване на регионален туристическия продукт.....	38

ЗАКЛЮЧЕНИЕ	41
ПРИНОСИ	43
СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	45

УВОД

Актуалността на темата се свързва с неразпознаваемостта на община Ботевград на настоящия етап като туристическа дестинация и неефективното използване на туристическите ресурси. До скоро туризмът не е бил в приоритетите за развитие на община Ботевград, но предвид настъпилите промени и възможностите на района за устойчиво му и комплексно развитие, а не само като силно индустриализирана община, както и перспективите за участие в проекти, привличане на инвестиции и външно финансиране, темата става все по-актуална. До момента подобни изследвания не са правени, въпреки че туризмът фигурира в програмните и стратегически документи на общината. Всичко това е обект на внимание от страна на общинското ръководство и ще бъде част от визията на общината за развитие в сектор туризъм. С оглед на това е необходимо задълбочено изследване на възможностите за устойчиво развитие на туризма, в т.ч. прилагане на утвърдени методики и европейски практики.

Целта на докторската теза е анализ и оценка на ресурсния потенциал за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград.

В докторската теза **обект на изследване** е туристическият потенциал на община Ботевград. Като туристическа дестинация общината притежава ограничени ресурси за развитие на някои специализирани видове туризъм. Съхранената природа, растителното и животинско разнообразие, както и защитените зони са основна предпоставка за развитие на екологичен, в частност, орнитоложки и ботанически туризъм. Историческите и религиозни паметници са основа за комплексно предлагане на културен и религиозен туризъм. Ресурсите на община Ботевград все още не се използват рационално за устойчиво развитие на алтернативни видове туризъм, въпреки кръстопътното разположение на региона и добрата транспортна достъпност със столицата. Все още общината няма работеща стратегия за развитие на туризма, но усилията на местната власт са в тази насока, като за основа вече е положен научно-изследователски подход.

Предмет на изследване са проучването, анализът и оценката на туристическия потенциал (туристически ресурси/ атракции, човешки ресурси, материална база, административен капацитет).

Във връзка с посочената цел са формулирани следните **основни изследователски задачи**:

1. Изясняване същността на териториалната система за отдиха и туризма /ТСОТ/ на местно пространствено ниво и разкриване на взаимовръзките на отделните подсистеми.
2. Анализ и оценка на подсистемите на ТСОТ на община Ботевград за очертаване насоките за устойчиво развитие.
3. Проучване на съществуващите схеми за туристическо райониране и разработване на туристическа схема за микрорайониране в пределите на община Ботевград.
4. Формулиране на цели и стратегически приоритети за устойчиво туристическо развитие на община Ботевград.

За постигане на изследователската цел и решаване на основните задачи в труда е използвана **съвкупност от общонаучни и частни методи**, съответстващи на интердисциплинарния и хетерогенен характер на ТСОТ на местно ниво – методи на анализ и синтез, *камерален метод* (литературен обзор, официални информационни източници и др.), *математико-статистически методи* (за обработка и анализ на събраната първична и вторична информация), *картографски метод* (за пространствен анализ на изследваните обекти и явления в пределите на проучваната община), географски

информационни системи /ГИС/ (за картиране на природния туристически ресурсен потенциал, за разработване на схема за микрорайониране, включително обосновка на границите и др.), *социологически методи* (за проучване на нагласите, настроенията, мненията на заинтересованите страни) и др.

Основните подходи на изследването са **системният**, свързан със системния характер на ТСОТ и **емпиричният**, използван за набиране на необходимата, по обем и характер, първична количествена и качествена информация. Използваните методи на изследване стъпват на **дедуктивен подход**. Използвани са още подход на проучвания и систематизиране на информация на литературни източници и планови документи; набиране, обработка, систематизиране и интерпретиране на статистически данни и документи; метод на критичния анализ и експертна оценка; метод на сравнителния анализ; анкетен метод и натурно обследване; аналитично-прогнозен метод; научен анализ и синтез, работа с фокус групи; теренно наблюдение.

Защитаваната изследователска теза е, че постигането на устойчиво развитие на туристическа дестинация на местно ниво е възможно само при системно използване и прилагане на критериите и показателите за анализ и оценка на туристическия потенциал, ясно дефиниране и следване на стратегическите цели и приоритети за устойчивото развитие за развитие на туристическа дестинация Ботевград.

Основните проблеми и ограничения са свързани с липсата на базова информация за туристическите ресурси и обекти на територията на общината, доставчиците на услуги и състоянието на туристическото предлагане, както и липса на данни за броя посетители с цел туризъм.

Пълната липса на научно-изследователски проучвания и налична статистическа информация възпрепятства изготвянето на задълбочени анализи.

Липсата на традиции в областта на туризма и факта, че никога преди това общината не е работила целенасочено за развитието на сектора, се оказаха друг сериозен **ограничителен фактор**, тъй като все още няма актуализирани регистри на категоризирани туристически обекти, липсва достатъчно статистическа информация, а наличната е частична и показва, че все още съществена част от туристическите обекти са в сивия сектор.

I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ ОСНОВИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Първа глава обхваща концептуалната рамка на устойчивото туристическо развитие, включително на местно ниво, теоретичните постановки за териториалната система за отдиха и туризма (ТСОТ) и туристическото развитие на местно ниво.

В **параграф 1 „Концептуална рамка на устойчивото туристическо развитие“** е направен ретроспекция на *устойчивото туристическо развитие*, разгледани са дефиниции и постановки на различни автори от началото 80-те години на миналия век до наши дни, включително сериозни научни критики (Butler, 1997; Wall, 1997; Pigram, 1997; Middleton, Hawkins, 1998; Бъчваров 1999; Маринов, 1999.). Акцентирано е върху по-новите теоретични постановки устойчивото развитие на туризма да се разглежда като „цялостен дългосрочен подход към управлението на туризма във всички негови форми и сектори, независимо от мащаба“. (Маринов, Дограмаджиева, Петрова, 2000; Дограмаджиева 2003; Hunter, 1995; Butler, 1993; Wall, 1997; Pigram, 1997.)

В **параграф 2 „Същност и особености на устойчивото туристическо развитие на местно ниво“** е разгледана концепцията за устойчиво развитие от икономическа, социална и екологична гледна точка, като са изведени основните цели и аспекти характерни за устойчиво туристическо развитие на ниво община.

Параграф 3. „Методически аспекти за анализ и оценка на туристическия потенциал за устойчиво развитие на местно ниво“ обхваща основните принципи и подходи към анализа и оценката на туристическия потенциал за устойчиво развитие, методика на оценка на туристическите ресурси критерии и показатели за устойчиво развитие, включително извеждането им на местно ниво.

Териториалните системи на отдиха и туризма (ТСОТ) са представени като възможност за прилагане на системен подход при комплексните туристически изследвания. Целта е, чрез изследване на отделните елементи и структури на системата, да се спомага за формиране на изводи за цялата система. За изясняването структурата на ТСОТ е направена съпоставка между най-значимите модели, описани от автори като Mill R. Morrison A, 1985; Gunn, 1988; Poon, 1993; Inskeep, 1997; Leiper, 1979; Dwyer L., Edwards D., Mistilis N., Roman C., Scott N., 2009; Бъчваров, М., 1975, Евреви Н., 1999, Воденска М., 1998, 2006; Попова Н., 1984, 1993, Маринов, 1988, 1991, 2003; Станев П., 1985, 1979, Бухалис, 2013 и др. На база на проведеното изследване е отчетено, че пространствения мащаб на влияние изисква специфичен подход и методика, респективно набор от съответни критерии и показатели за оценка.

Проучването на туристическия потенциал, условията и възможностите за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград стъпва на използване на широка палитра от *общонаучни и частни методи*: **количествени**, включващи интервюта и анкетни проучвания и **качествени**, включващи допитване и работа с фокус групи.

Използвани са предимно *емпирични методи на изследване*: метод на теренни наблюдения; качествени методи: допитване; количествени методи: анкетни проучвания, работни срещи с представители на местната общност; набиране на първична информация, обработка и анализ на факти и документи.

Статистически методи на изследване: получаване на статистически данни от институционални системи и регистри, резултати от проведени наблюдения, информация от предходни многократни проявления на изследваните събития и процеси, наблюдения на изследвани обекти за създаване на първоначални данни за статистиката.

Географски методи на изследване: пространствен анализ на ресурсния потенциал, локализиране на изследваните обекти, както и картиране за създаване на изходни данни за обекти, предмет на изследването.

Социологически методи на изследване: работа с фокус групи.

Методиката за оценка на туристическите ресурси е тясно свързана с основните приоритети на Стратегия „Европа 2020“ за **устойчив растеж**, чрез по-ефективно използване на ресурсите за насърчаване на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика и за **приобщаващ растеж** – постигане на социално и териториално сближаване чрез ефективно интеграционно териториално управление, основаващо се на разкриване и оценка на ресурсния потенциал на община Ботевград.

В основата на методическата рамка е залегнала методика за оценка на културно-историческия потенциал на България (Попова, 2011), за разработването, на която са използвани широкопопулярни в теорията на отдиха и рекреацията теоретико-методически постановки (Murphey, P. 1985; Cffoper, C and Wanhill, S., 1997 и др.).

Типовите критерии за анализ и оценка на ресурсите са свързани с някои основни количествени и качествени параметри на ресурсите: атрактивност, разнообразие, обем, териториален характер, необходимост от опазване. Sustainable Tourist Group (STG), Световна организация по туризъм /UNWTO/, от своя страна, обуславя обвързването на оценката им с особеностите на устройственото развитие: развитие на *туристически центрове*; развитие на *културно-туристически коридори*, които се превръщат в опорни точки за създаване на допълнителна туристическа производствена дейност; развитие на *туристически вериги* около популярни туристически атракции.

Направените изводи, които включват необходимостта от ефективен мониторинг на развитието на специализираните видове туризъм, използване на съвременни методи на ГИС, създаващи бази данни, които да послужат за основа на сравнителен анализ на бъдещите динамични промени, както и възможности за клъстеризация (типология) на локалните административно-териториални единици (общини) и териториални единици (селища, туристически комплекси и др.) за разкриване на пространствени несъответствия в съществуващото развитие на различните видове туризъм. Отчетено е, че прилагането на методиката е свързано и с някои ограничения, най-вече по отношение на недостатъчната информационна обезпеченост със статистическа, нормативна, административна и маркетингова информация, което затруднява провеждането на системни и регулярни практически ориентирани проучвания, както и провеждане на мониторинг за развитието на специализираните видове туризъм.

В резултат на проучванията, в първа глава *авторът е извел критерии и показатели за анализ и оценка на туристическия потенциал на местно ниво на база на Европейската системата от индикатори за устойчиво развитие на туризма /ETIS/*. Системата е разработена като инструмент, който всяка дестинация може да използва и прилага без някакво специално обучение. Тя може да бъде полезна при проследяване на развитието на дестинацията и да подsigури по-добри управленски решения, както и да повлияе провеждането на адекватни политики.

Внедряването на показатели за устойчиво развитие на местно ниво на ETIS има разнообразни предимства и ползи: ръководство в помощ на местното самоуправление в усилията за мониторинг, управление и повишаване на устойчивостта на дадена туристическа дестинация; полезен инструмент за проследяване на ефективността на дестинацията и вземане на по-добри управленски решения, както и за въздействие върху съответните местни политики; системата се състои от група от показатели (27 основни и 40 допълнителни), набор от инструменти и масив от данни; гъвкава система с възможност за интегриране със съществуващи вече системи за мониторинг на дестинациите, като основният принцип на системата е доброволност

и споделянето на отговорността, собствеността и вземането на решения за дестинацията.

Извеждането на критерии и показатели за устойчиво развитие на местно ниво е свързано с основната цел на местните туристически политики в община Ботевград, свързани с устойчиво развитие на туризма, като предлагаме 5 основни приоритета – създаване на туристически бранд Ботевград; маркетинг и реклама, микрорайониране и развитие на регионален туристическия продукт; подобряване на общата инфраструктура и достъпността на средата; институционално развитие, координация и партньорство със заинтересованите страни; устойчиво развитие на специализирани видове туризъм на територията на община Ботевград, които да бъдат развити като приноси на дисертационния труд в контекста на концепцията за устойчивото развитие на туризма.

Подборът на индикаторите е извършен по модела на София, с основния аргумент, че системата е тествана пилотно за Столична община през 2015 г. и прилагането ѝ се оценява като удачно. Направена е оценка на моментното състояние на развитието на туризма в различните аспекти на устойчивост, като в концентриран вид са представени различните влияния на туризма. Количествените параметри на наблюдаваните индикатори позволяват използването им като отправна точка за сравнение при проследяване на развитието.

Таблица 1. Критерии и индикатори за наблюдение и оценка на устойчиво развитие на туризма в община Ботевград

№	Влияния	Референтен № на индикатора	Индикатор	Мерна единица	Информационен източник
1	Управление на дестинацията	A.1.1	Дял на туристическите предприятия, които използват доброволни сертификационни схеми за околна среда /качество/ устойчивост или прилагат мерки за КСО	%	Въпросник за туристическите предприятия
2		A.2.1	Дял на посетителите, удовлетворени от цялостното си пребиваване в дестинацията	%	Въпросник за посетителите
3		A.2.2	Дял на повторните посетители (за последните 5 години)	%	Въпросник за посетителите
4	Икономически влияния	B.1.1	Средномесечен брой на нощувките от туристи	брой нощувки	Местна администрация
5		B.1.2	Дял на едnodневните посетители	%	Въпросник за посетителите
6		B.1.4	Дневен разход на турист (настаняване, храна и напитки, други услуги)	BGN	Въпросник за посетителите
7		B.1.5	Дневен разход на едnodневните посетители	BGN	Въпросник за посетителите

Таблица 1. Критерии и индикатори за наблюдение и оценка на устойчиво развитие на туризма в община Ботевград (Продължение)

№	Влия-ния	Референтен № на индикатора	Индикатор	Мерна единица	Информационен източник
8	Икономически влияния	В.2.1	Средна продължителност на престоя на туристите	брой нощувки	Въпросник за посетителите
9		В.2.2	Заетост на търговските обекти за настаняване на месец/средно за годината	%	Местна администрация
10		В.4.1	Дял на туристическите предприятия с над 25% снабдяване с храни, напитки, стоки и услуги, които са местно производство	%	Въпросник за туристическите предприятия
11	Социо-културни влияния	С.1.2	Дял от местното население, което е удовлетворено от развитието на туризма в дестинацията	%	Въпросник за местното население
12		С.1.3	Брой на наличните легла в търговски обекти за настаняване на 100 души от местното население	брой легла	Национален регистър на категоризираните МН и ЗХР
13		С.3.1	Дял на жените, заети в туристическия сектор	%	Въпросник за туристическите предприятия
14		С.3.2	Дял на туристическите предприятия, в които изпълнителният директор е жена	%	Въпросник за туристическите предприятия
15		С.4.1	Дял на стаите в търговските обекти за настаняване, пригодени за хора с увреждания	%	Въпросник за туристическите предприятия
16		С.4.2	Дял на търговските обекти за настаняване, изпълнили всички нормативни изисквания за достъп на хора с увреждания	%	Въпросник за туристическите предприятия
17		С.4.3	Дял на обществения транспорт, пригоден за хора с увреждания или със специални изисквания за достъп	%	Въпросник за управлението на дестинацията
18		С.4.4	Дял на атракциите в дестинацията, пригодени за достъп за хора с увреждания или участващи в утвърдени схеми за достъп	%	Въпросник за управлението на дестинацията

Таблица 1. Критерии и индикатори за наблюдение и оценка на устойчиво развитие на туризма в община Ботевград (Продължение)

№	Влия- ния	Референтен № на индикатора	Индикатор	Мерна единица	Информационен източник
19	Социо-културни влияния	C.5.1	Дял от местното население с позитивна преценка за влиянието на туризма върху идентичността на дестинацията	%	Въпросник за местното население
20		C.5.2.	Дял от събитията в дестинацията с фокус върху традиционната/ местната култура и наследство	%	Въпросник за управлението на дестинацията
21	Екологични влияния	D.1.1	Дял на туристите и на едномесечните посетители, които пристигат с личен автомобил	%	Въпросник за посетителите
22		D.1.2	Дял на туристите и на едномесечните посетители, които използват местен /щадящ/ обществен транспорт за придвижване в дестинацията	%	Въпросник за посетителите
23		D.1.3.	Средно разстояние (км), изминато от туристите и от едномесечните посетители от вкъщи до дестинацията	км	Въпросник за посетителите
24		D.2.1	Дял на туристическите предприятия, включени в схеми за смекчаване на измененията на климата, като: компенсиране на CO ₂ , ниско-енергийни системи и др. реакции и действия за адаптиране	%	Въпросник за туристическите предприятия
25		D.3.2	Дял на туристическите предприятия, които сепарират различните видове отпадъци	%	Въпросник за туристическите предприятия
26		D.5.2	Дял на туристическите предприятия с мерки за намаляване на консумацията на вода	%	Въпросник за туристическите предприятия
27		D.5.3	Дял на туристическите предприятия, използващи рециклирана вода	%	Въпросник за туристическите предприятия
28		D.6.2	Дял на туристическите предприятия, прилагащи мерки за намаляване на консумацията на енергия	%	Въпросник за туристическите предприятия

Таблица 1. Критерии и индикатори за наблюдение и оценка на устойчиво развитие на туризма в община Ботевград (Продължение)

№	Влияния	Референтен № на индикатора	Индикатор	Мерна единица	Информационен източник
29	Екологични влияния	D.6.3	Дял на туристическите предприятия, които използват възобновяеми източници на енергия (Mwh)	%	Въпросник за туристическите предприятия
30		D.7.1	Дял на местните предприятия от туристическия сектор, активно подкрепящи опазването, консервацията и управлението на местните ландшафти и биоразнообразието	%	Въпросник за туристическите предприятия

Общият брой на включените в системата индикатори, разглеждани като задължителни за наблюдение е 30, от които 3 се отнасят за управлението на дестинацията, 7 се използват за проследяване на икономическите влияния, 10 са за социо-културните влияния и 10 за екологичните влияния. Използването на тези показатели е приложимо при мониторинг и оценката на местни програми, планове и стратегии. Те представляват тясно свързани дейности, но с различно съдържание. Мониторингът преди всичко предоставя информация, докато оценката степенува и определя значението на тази информация. Мониторингът е периодичен редовен преглед на осъществени дейности, използвани ресурси и постигнати резултати. Оценката се фокусира върху постиженията, ефектите и ефективността.

В **параграф 4. „Туристическо райониране и микрорайониране“** е проследено *Туристическото райониране* от началото на развитието му у нас през 60-те до 80-те години, когато са разработени над 10 схеми на национално ниво с академична или териториално-устройствена насоченост (ИРТП, 1961; Лозанов, 1968; ИРТП, 1968; Бъчваров, 1970, 1975, 1982; Динев и др., 1974; КНИПИТУГА – ЕТУП на НРБ, 1978; Воденска, 1978, 1986; Славев, 1983, 1986; Евре, 1988), както и по-късни публикации (Бъчваров и Евре, 1991, 1992; Маринов, 1988; Groters, 2002; Fridgen, 1992) и др. Отчетени са основните подходи при очертаване на туристическите райони при различните класификации, както и основните принципи на туристическото райониране, формулирани в научната литература.

II. ПРОУЧВАНЕ И АНАЛИЗ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ ПОТЕНЦИАЛ ЗА УСТОЙЧИВО ТУРИСТИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА БОТЕВГРАД

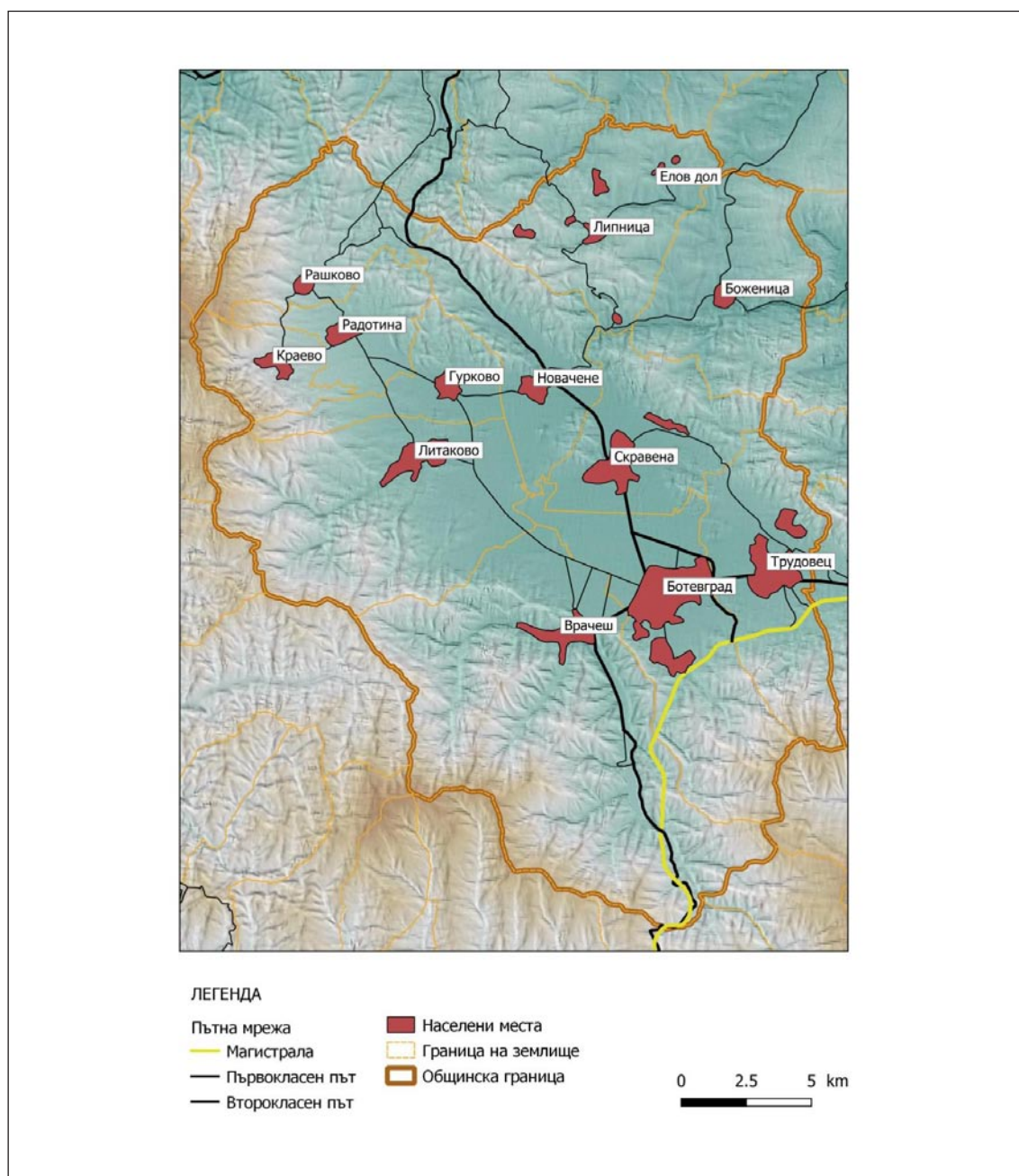
Анализът и оценката на туристическия потенциал за устойчиво туристическо развитие на община Ботевград обхваща проучване на външните и вътрешните фактори на средата, които влияят върху развитието на туризма, както и анализ и оценка на ресурсния потенциал, с който тя разполага (туристически, материални, човешки, финансови ресурси).

Външната среда очертава макроикономическата рамка. Тя е разгледана в **параграф 1. „Проучване на външните фактори, влияещи върху устойчивото туристическо развитие в община Ботевград“**. Проучени са положителните и отрицателни политически, икономически, социо-културни и екологични влияния на туризма, както и технологични фактори, свързани със съвременното развитие на туризма, някои тенденции в развитието на сектора и потребителското поведение. В резултат на проучването са очертани възможностите и ограниченията за устойчивото развитие на туризма и мястото му в макроикономическата рамка.

В **параграф 2. „Проучване на вътрешните фактори, влияещи на устойчивото туристическо развитие в община Ботевград“** е проучена вътрешната среда. Вътрешните фактори обхващат местоположението и добрата транспортна достъпност на дестинацията; икономическа характеристика, чийто добри показатели влияят отрицателно върху предприемачеството в туризма; демографската характеристика, която е повлияна от икономическата и социална ситуация в страната, но показателите са над средните; характеристиките на образованието на местно ниво и наличието на учебни заведения в по-големите населени места; състоянието на здравеопазването в общината, социалната структура и състоянието на комунално-битовите нужди, като е отчетен фактът, че честите аварии на водоснабдителната система в общината и недостига на водни ресурси в някои от селата се явяват основен ограничителен фактор за развитието на туризма. В резултат на направеното проучване е изяснено взаимодействието на туризма с останалите икономически отрасли в общината, интегрирането и ролята му в цялостната микроикономическа рамка. Авторът е визуализирал графично местоположението и транспортната достъпност на община Ботевград, чрез използване на катрографски метод. (Виж Фиг. 1)

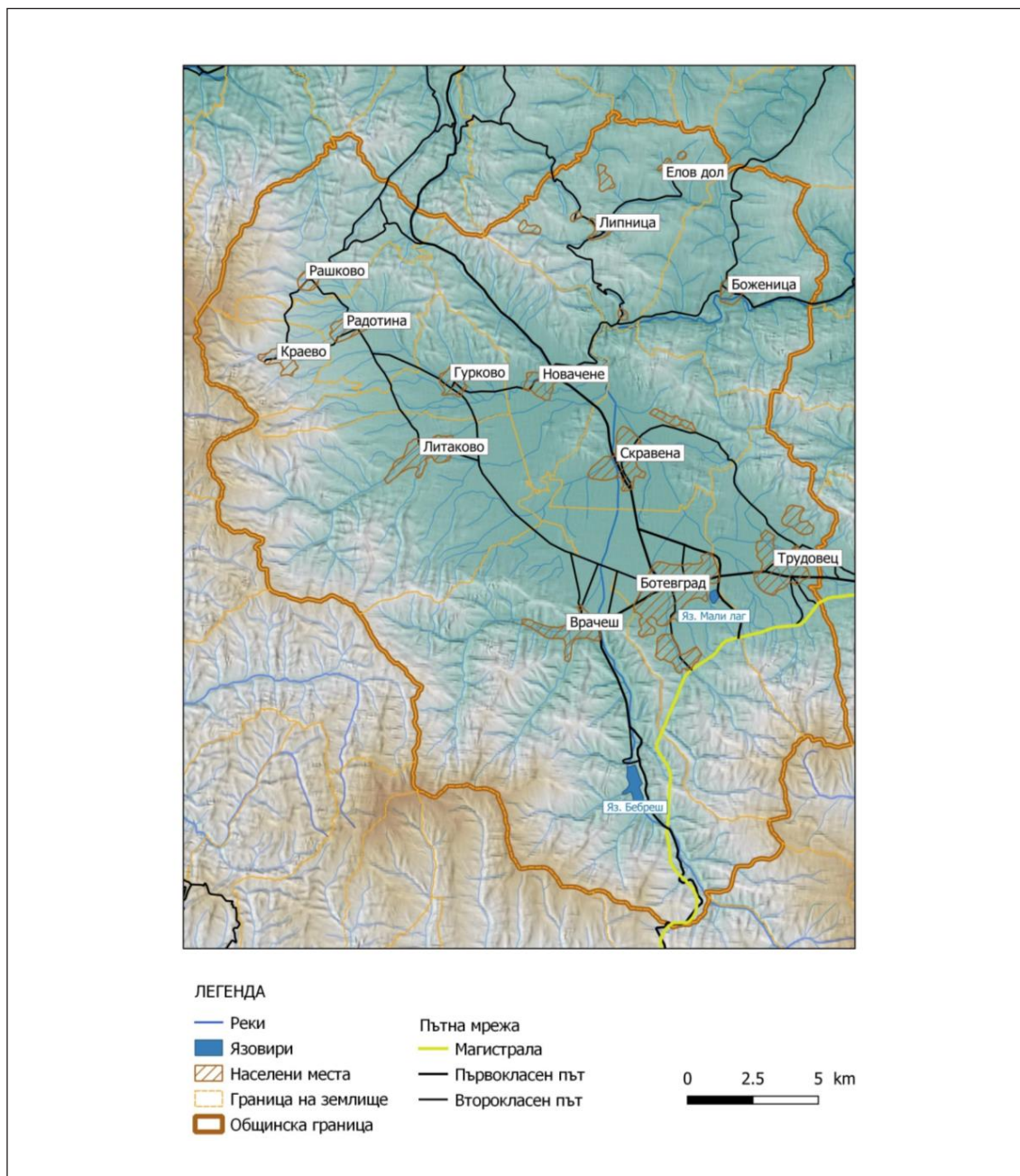
Ресурсната осигуреност на общината е разгледана в **параграф 3. „Изследване и анализ на туристическия потенциал на община Ботевград“** под формата на отделни подсистеми от ТСОТ и представена чрез анализ и оценка на туристическите ресурси: природни и антропогенни и условията за развитие на туризма; състояние на наличната материално-техническа база (МТБ); достъпност и атрактивност на туристическите обекти и маршрути.

Туристическите ресурси са отъждествени най-общо с условията и факторите, обуславящи туристическото развитие и въздействащи върху туристическия процес. Те се явяват съществена част от рекреационните фактори на туризма. Отчетено като важно качество на туристическите ресурси, в контекста на устойчивото развитие е, че след използването им от туристите, техните качества се запазват, не се губят или унищожават и тяхното усвояване следва да отговаря на условията за ползване на ресурсите изобщо: техническа осъществимост, икономическа необходимост, социална потребност и достатъчна проученост. (Воденска, Асенова, 2011)

Фигура 1. Местоположение и транспортна достъпност на община Ботевград

Анализът на природните ресурси показва, че община Ботевград има предимно благоприятно географското положение, мек климат и добра транспортна достъпност, което предполага успешното развитие на разнообразни форми на туризъм, но има и ограничителни фактори, които оказват негативно влияние: температурните инверсии и характерните за Ботевградската котловина мъгли. Водните ресурси не са особено богати, но има възможности за риболовен туризъм. Община Ботевград разполага с богато биологично разнообразие, което не е достатъчно добре проучено и възпрепятства екотуристическото предлагане. Защитените територии по ЗЗТ и защитените зони, включени в Европейската мрежа Натура 2000 също имат ограничено значение

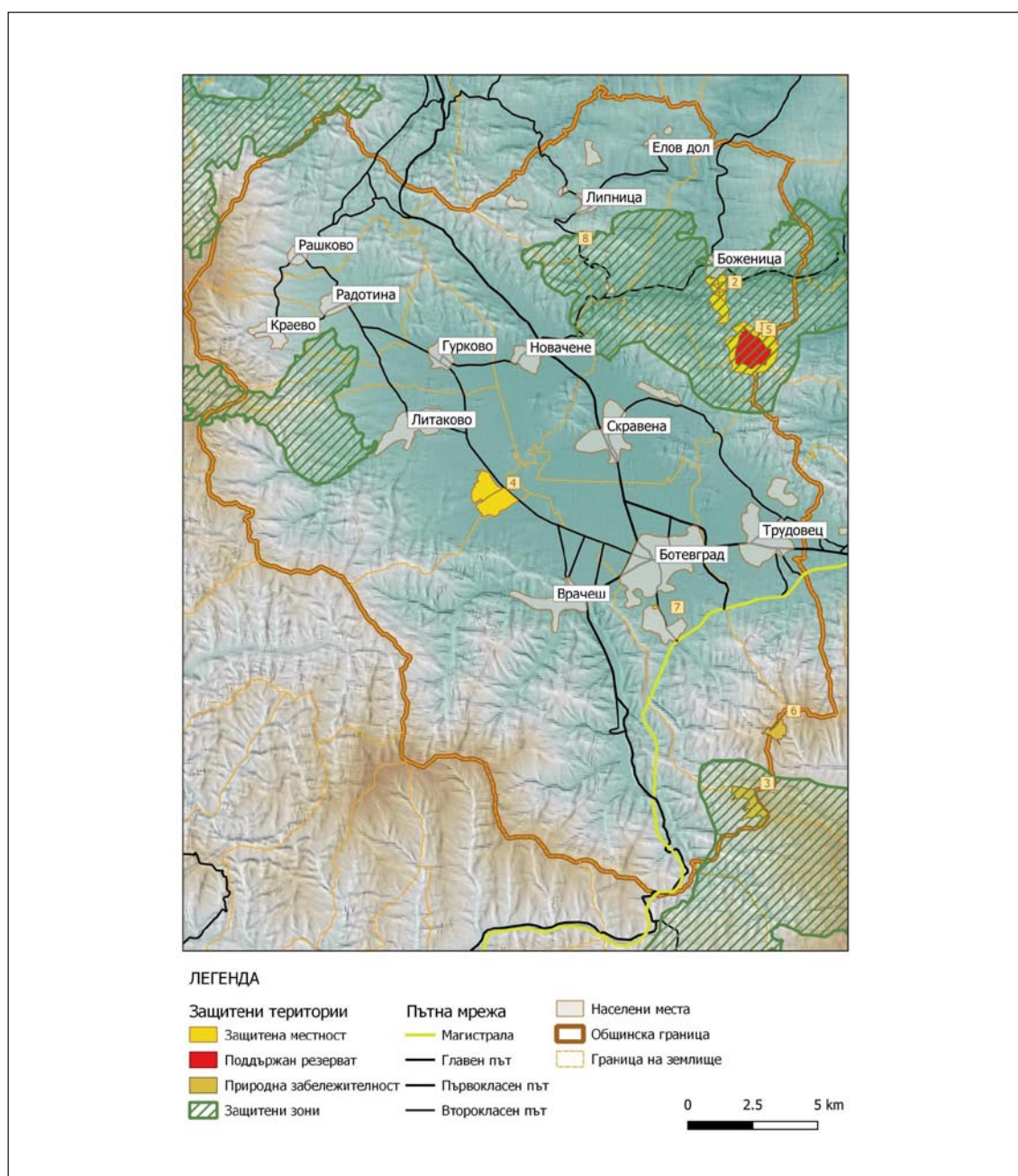
Фигура 2. Водни ресурси на община Ботевград

за туризма. Освен направения анализ, авторът е използвал картографски метод и е изработил картографски схеми, чрез ГИС, визуализиращи водните ресурси (реки, язовири и микроязовири, изобразени на фиг. 2), защитените територии по ЗЗТ и защитените зони, включени в европейската екологична мрежа Натура 2000 (Фиг. 3).

Антропогенните туристически ресурси са създадени от човека и притежават качества за задоволяване на лечебни, рекреативни, познавателни, делови или развлекателни потребности, поради което привличат туристите. Община Ботевград разполага с разнообразни обекти на материалното културно наследство: археологически, исторически и религиозни. Извършеният анализ показва, че само малка

част от тях са достатъчно атрактивни и достъпни за туристите, което налага необходимост общинското ръководство да предприеме мерки за подобряване на функционирането им и достъпността им.

Материално-техническата база на туризма представлява основно звено в процеса на създаване, реализация и потребление на туристическия продукт. Категоризираните от общината места за настаняване са 10 на брой. Броят им е ограничен и не са разпределени равномерно. Категоризираните заведения за хранене и развлечения (ЗХР) са достатъчно на брой и се характеризират с разнообразие. Повечето от тях са с

Фигура 3. Разположение на защитените територии и защитените зони включени в Натура 2000, които попадат на територията на община Ботевград

категории една и две звезди, но предлаганите условия и услуги надвишават нормативните изисквания за съответната категория.

Систематизирана и анализирана е получената статистическа информация, като са отчетени несъответствията между получените данни по време на проведените интервюта, работни срещи и срещи с фокус групи, с подадените справки от местата за настаняване и наличните данни в общинска администрация. Като ограничителни фактори са отчетени пълната липса на статистическа информация преди 2017 г. и липсата на контролни функции от страна на заинтересованите институции. Поради липса на актуализирана информация в консолидирания туристически регистър за МН и ЗХР в община Ботевград, авторът е обработил и систематизирал наличните данни, предоставени от общинска администрация. (Виж. Табл. 2)

Таблица 2. Реализирани нощувки на територията на община Ботевград за 2017 и 2018 г.

2017	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Общ брой нощувки за 2017
Хотел „Балкан“	76	77	102	141	117	146	117	124	125	151	106	106	1388
Хотел „Ботевград“	84	72	104	136	181	130	179	764	274	262	121	167	2324
Вила „Марк“	29	32	34	37	35	32	43	55	45	45	31	49	467
Хотел „Кредо“	29	6	10	9	15	29	11	8	6	13	10	11	149
Хотел „Чановете“	0	0	16	12	3	9	3	18	0	14	78	133	286
Почивна база „Боженишки Урвич“	0	43	31	49	42	25	29	92	64	57	28	81	418
Общ брой нощувки	218	230	297	384	393	361	384	1061	514	442	374	547	2341
2018	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Общ брой нощувки за 2018
Хотел „Балкан“	102	105	84	97	95	110	135	165	119	140	-	-	893
Хотел „Ботевград“	146	219	168	198	212	629	211	186	245	191	-	-	731
Вила „Марк“	0	33	36	38	34	31	32	32	36	38	-	-	310
Хотел „Кредо“	8	27	15	20	14	12	9	16	13	16	-	-	150
Хотел „Чановете“	16	5	29	10	24	56	48	31	8	25	-	-	252
Почивна база „Боженишки Урвич“	25	0	108	22	102	161	120	230	46	63	-	-	191
Общ брой нощувки	380	485	453	385	481	999	555	660	467	473	-	-	3404

Общината има добра обезпеченост от спортни бази, които са сред основните причини за привличане на външни посетители най-вече към града (Виж Табл. 3.). В дисертационния труд е отчетено, че този фактор би могъл да се ползва за задържане на посетители и по-мощен туристически поток ако използването им се съчетае по време на престоя и с други атракции и прояви.

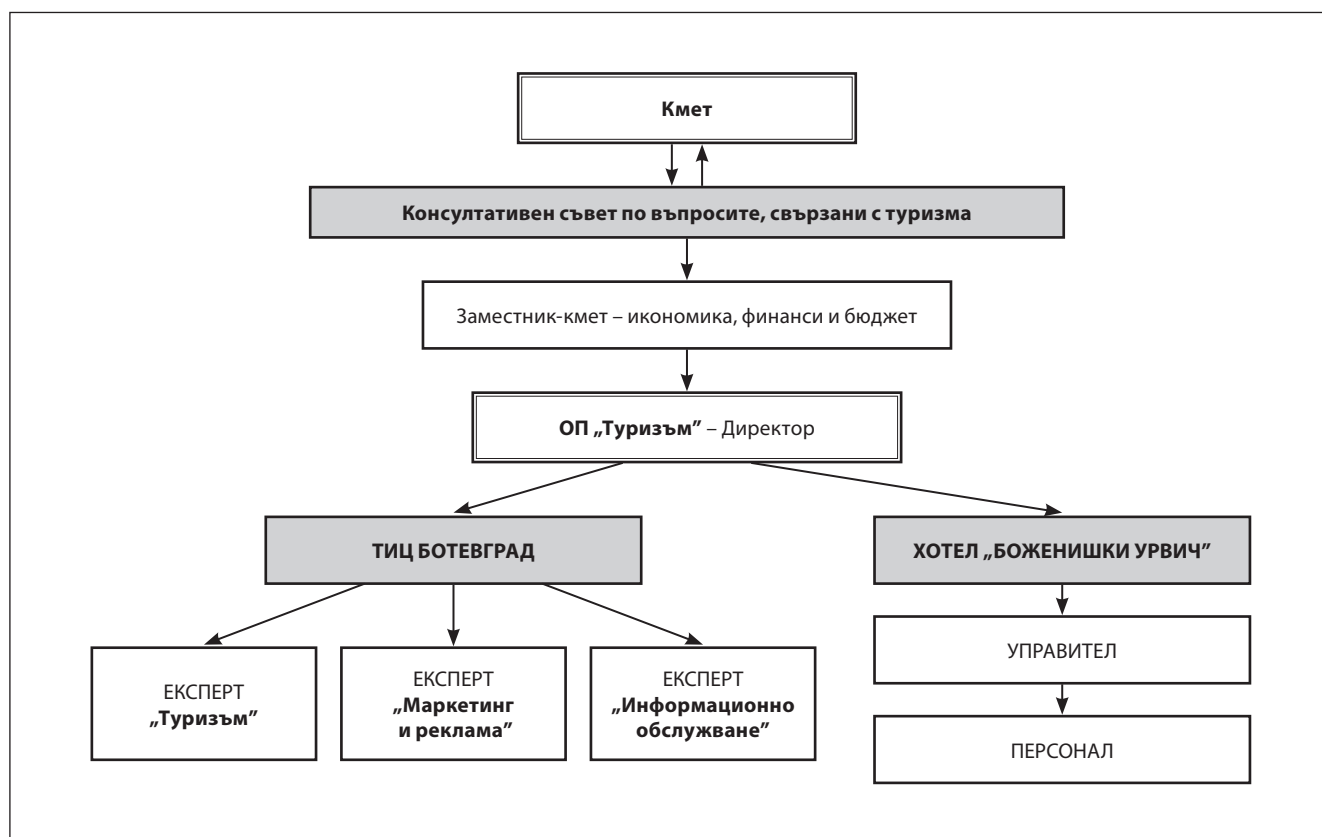
Таблица 3. Спортни обекти в община Ботевград

Спортни обекти	Местоположение
Многофункционална спортна зала „Арена Ботевград“	град Ботевград
Спортна зала „Георги Христов“	град Ботевград
Стадион „Христо Ботев“	град Ботевград
Учебен спортно-тренировъчен комплекс „Балкан“ – баскетбол, ледена пързалка, акробатика	град Ботевград
Учебен спортно-тренировъчен комплекс „Васил Левски“ закрит плувен басейн, фитнес, сауна	град Ботевград
Спортно-тренировъчен комплекс „Ботевград“ – тенис корт	град Ботевград
Открит плувен басейн	град Ботевград
Открити спортни площадки за баскетбол	град Ботевград
Открит плувен басейн	Почивна база „Боженишки урвич“
Конна база – ще отиде при атракциите	с. Скравена
Игрища за баскетбол, волейбол и футбол	с. Скравена
Спортна площадка за футбол, волейбол и баскетбол	с. Врачеш
Футболно игрище	с. Трудовец
Спортна площадка	с. Трудовец
Спортна площадка	с. Новачене

На територията на общината липсват екопътеки и други тематични маршрути. Направен е извод, че община Ботевград разполага с потенциал за развитие на вело-маршрути, но в момента не разполага с целенасочено създадени такива. Проучени са възможностите са в конфигуриране на шосейни и планински маршрути, както и комбинация между тях. Общината е част от маршрута Ком-Емине, което също може да бъде насърчавано, като да се популяризира планинско велотрасе, започващо от Своге – село Лесков дол – Ботевград/ село Литакново – Новачене.

Направен е анализ на *ролята на местната власт и другите заинтересовани страни* за устойчиво туристическо развитие, отчетени са ограничения, свързани с административния капацитет на община Ботевград, необходимостта от създаване на партньорства и взаимовръзка с останалите заинтересовани страни и е предоставен модел за подобряване на организационно-управленската структура на общината, чрез окрупняване на съществуващото ОП „Почивна база Боженишки урвич“ в ОП „Туризм“ (виж Фиг. 4)

Въпросът с *кадрите в туризма*, заети в туристическото обслужване, е представен през призмата на ТСОТ, където персоналът се разпределя на управленски и изпълни-

Фигура 4. Схематично онагледяване на функционална органиграма на ОП „Туризъм“

телен. Изводите са свързани с изискването за висока степен на професионализъм и умения най-вече при мениджърските кадри, изграждането на човешкия капацитет и развитието на компетентността в областта на туризма като ключов фактор, както и необходимостта от насърчаване на предприемачеството.

В **параграф 4. „SWOT анализ на туристическия сектор в община Ботевград“** е използвана методологията на SWOT анализа, която позволява първоначално да се установят кои са силните и слабите страни, възможностите и заплахите на туризма в община Ботевград (Виж в Табл. 4).

Таблица 4. SWOT анализ на туризма в община Ботевград

Силни страни	Слаби страни
• Благоприятно географско положение и отлична транспорта достъпност – близост до столицата София с магистрална връзка и преминаващ през общината европейски коридор E79. • Разнообразен релеф – равнинно-котловинен и планински, благоприятен за широк набор от дейности на отдиха и туризма, вкл. приключенски туризъм, скално катерене и др.	• Липса на туристически обекти с висока степен на атрактивност в общината. • Ниска териториална концентрация на туристически атракции в общината. • Недостатъчна социализация на обектите на културно-историческото наследство. • Недостатъчна леглова база на територията на общината. • Амортизирани туристически бази и обекти в района.

Таблица 4. SWOT анализ на туризма в община Ботевград (Продължение)

Силни страни	Слаби страни
- Наличие на горски масиви с богато биоразнообразие с условия за екологичен туризъм, ловен и риболовен туризъм. - Разнообразни културно-исторически обекти. - Добре развита спортна инфраструктура ги професионални спортове: баскетбол, футбол, художествена гимнастика и таекуондо. - Потенциал за развитие на приключенски и екстремни атракции/ зони с атракции в района на с. Липница и с. Боженица. - Воля за развитие на сектора от страна на общинското ръководство; - Добре развита спортна база с възможности за привличане на посетители по време на състезания и за нейното използване извън спортните събития. - Добре развита търговска мрежа. - Наличие на заведения за хранене с добро обслужване. - Добра градска техническа инфраструктура – улично-тротоарна мрежа, осветление, озеленяване и пр.	- Слабо развита туристическа инфраструктура за селски и културен туризъм. - Липса на достатъчно подготвени кадри за качествено обслужване в туристическия сектор. - Липса на интерес в местната общност от предлагане на обекти за селски туризъм. - Недостатъчен маркетинг и реклама за популяризиране на Ботевград като туристическа дестинация. - Амортизирана ВиК инфраструктура и лошо качество на водата. - Недостатъчно възможности за външно финансиране. - Висока трудова заетост на местното население в индустрията, което води до незаинтересованост към туризма. - Висока степен на престъпност. - Ниска конкурентоспособност. - Недостатъчен ресурс за усвояване на природните и културно-исторически дадености в общината. - Липса на диалог и сътрудничество между заинтересованите от развитието на туризма страни.
Възможности	Заплахи
- Потенциал за организиране на повече национални и международни спортни състезания, прояви и събития. - Потенциал за развитие на специализирани видове туризъм, свързани с природните ресурси. - Стимулиране на публично-частни партньорства с местната власт, бизнеса и неправителствени организации за развитие на нови туристически продукти. - Близостта до популярни туристически дестинации /Правец, Етрополе/ с възможност за развитие на общ регионален туристически продукт. - Финансиране на проекти за развитие на туризма чрез структурните фондове на ЕС. - Траен интерес към алтернативни видове туризъм, за които общината разполага с ресурсен потенциал. - Предпоставки за създаване на иновативни туристически атракции и уникално позициониране на община Ботевград като дестинация за устойчиво туристическо развитие.	- Замърсяване на атмосферния въздух през зимния период. - Недостиг на водни ресурси в някои населени места и опасност от чести аварии. - Недостатъчен инвеститорски интерес в сферата на туризма. - Липса на достатъчна инициативност и предприемачески интерес от страна на местното население. - Липса на реална териториална и социална кохезионна политика по отношение на Северозападна България. - Вероятни финансово-икономически кризи. - Затруднения при създаване и утвърждаване на туристически бранд, поради лош имидж свързан с престъпност и проституция. - Смяна на местната власт и посоката за местни политики, свързани с устойчивото развитие на туризма.

III. РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОУЧВАНЕТО И АНАЛИЗА НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ ПОТЕНЦИАЛ НА ОБЩИНА БОТЕВГРАД ЗА УСТОЙЧИВО ТУРИСТИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Глава трета включва анализ и обобщение на резултати от анкетните проучвания сред местната общност и посетителите на община Ботевград, обобщение на резултатите от работата с всички фокус групи, както и очертаване на възможностите за развитие на приоритетни и съпътстващи специализирани видове туризъм на територията на общината, като същевременно са отчетени потребителските нагласи и са направени основни изводи.

В **параграф 1. „Резултати от анкетните проучвания на територията на община Ботевград и работата с фокус групи“** са представени резултатите от анкетно проучване, проведено в периода 10.07.2017 г. – 20.08.2017 г., по време на което авторът е участвал като ключов експерт по Проект „Проучване на туристическия потенциал, условията и възможностите за развитие на туризма в Община Ботевград“, включително в разработване на въпросниците, координация на полевата работа, инструкции на анкетаторите, обработка, анализ и представяне на данните. Самите въпросници са изработени на база на резултатите от проведените фокус групи и задълбочени интервюта. Анкетата не е представителна за генералната съвкупност, но тя представя реална картина на отношението на местното население в момента на изследването, към развитието на туризма, респективно реалистичността на реализиране на различни инициативи и проекти, свързани с развитието на туризма. Стремешът е да обхване значително по-широки сегменти от местното население на територията на цялата община чрез участие на анкетатори и разпространение на онлайн анкети. За целта е приложен принципа на доброволно отзоваване се.

В *двете анкетни проучвания* (насочени към местната общност и посетителите на община Ботевград) са обобщени данните за броя на анкетираните, начинът на разпространение на въпросниците и социално-демографска характеристика на участниците. Отговорите са обобщени и окрупнени в направления: оценка на природните и антропогенни туристически ресурси; фактори, които биха стимулирали развитието на туризма; препоръки за реклама и популяризиране на туристическите обекти; отворени въпроси свързани с конкретни предложения за развитие на туризма от респондентите; влиянията на туризма; нагласи, свързани с предприемачество.

Направена е оценка на влиянията на туризма върху цялостния социално-икономически живот в община Ботевград от позициите на местното население. Предмет на оценка са трите вида основни влияния на туризма: икономически, социални и екологични. Анкетата включва също и оценка на основните елементи на ТСОТ на местно ниво: А. ресурсен потенциал от гледна точка на 1) атрактивността на туристическите ресурси и 2) степента им на усвоеност, Б. МТБ на туризма и В. видовете туризъм, подходящи за устойчиво туристическо развитие в общината.

Резултатите показват, че сред *местните жители* антропогенните ресурси и най-вече културно-историческото наследство, са получили значително по-висока оценка от природните ресурси, които са им почти непознати. Направените препоръки са свързани най-вече с реклама на Ботевград като туристическа дестинация, създаване на нови атракции и управление на туризма. Повечето анкетирани са положително настроени

към развитието на туризма, но те самите не биха участвали в туристическото предлагане, ако им бъде предоставена възможност.

При *посетителите* е точно обратното: съхранената природа и селската среда представляват най-голям интерес. Значително по-малко популярни са музеите, историческите, археологическите и архитектурните обекти. Повечето посещения са едnodневни, свързани със спортни събития или посещения при роднини и приятели.

Работата с фокус групи е представена в дисертационния труд по следния начин:

- *дискусии в мини групи*: четири групи с по 4-5 човека с тематична насоченост. Авторът взе участие като модератор на фокус групите за природното наследство и спорта, анализа и обработката на аудио записите от четирите фокус групи. В резултат на проведени четири работни срещи са идентифицирани основните туристически ресурси на територията на общината, предлаганите услуги и продукти в областта на туризма и съпътстващите го дейности, туристически маршрути и потенциални туристически атракции, възможности и ограничения, свързани с предлагането на специализирани видове туризъм, като са направени и конкретни предложения.

- *четири фокус групи* по 12 човека с представители на: *местната власт, културни и просветни дейци, месен бизнес и местни лидери на мнение*, участващи в 3 дискусии по определени теми, свързани със символите на община Ботевград, ресурсния потенциал и спецификата на туристическото предлагане, както и възможности за формиране на туристически услуги и продукти за специализираните видове туризъм.

Авторът на дисертационния труд взе участие във всички фокус групи, включително като модератор, с цел да надгради предходните разговори и да ги обвърже с идеите и предложенията, които се зародиха в мини фокус групите. Освен моделиране на срещите, проведени последователно една след друга, авторът участва в обработката на аудиозаписите и анализа на данните, както и систематизирането и обобщаването им.

- *дискусии в две последователни сесии с представители на съседните общини* и дирекцията на природен парк „Врачански Балкан“, при които беше проучен опитът на съседните, на Ботевград, общини, ресурсният им потенциал, най-атрактивните, за туристите, събития, които те им предлагат, начинът на функциониране на основните туристически обекти. В резултат на проведените дискусии всяка една от общините генерира предложение за регионален туристически продукт.

Изведените в **параграф 2. „Основни изводи за предлагането на устойчив туристически продукт“** показват, че, въпреки сравнително ограничения ресурсен потенциал, с който разполага община Ботевград, има предпоставки за устойчиво развитие на някои специализирани видове туризъм. Направени са предложения за устойчиво развитие на *приключенски и екстремен, спортен, екологичен, планински и селски туризъм*, за които има предпоставки да се разработят като *приоритетни*. От една страна това се определя и от резултатите от анкетните проучвания, където красивата и съхранена природна среда е оценена високо от посетителите, а от друга – поради сравнително по-ниската степен на капиталоемкост за развитието им.

Специализираните видове туризъм, които се очертават като *съпътстващи* за устойчивото туристическо развитие на община Ботевград са: *културен и фестивален, ловен и риболовен, доброволчески туризъм*. Проблемите, свързани с достъпността и функционирането на културните обекти, недостатъчната привлекателност, високата капиталоемкост, която изискват, както и липсата на достатъчно атрактивни събитийни прояви, нарежда културния и фестивалния туризъм в тази група.

Качествен продукт за *ловен туризъм* се предлага на територията в Държавно ловно стопанство „Витиня“, но капацитетът на ловното стопанство е малък и това ограничава перспективата му за развитие. Организираните фото-сафарита са допълнителна атракция, предлагана в стопанството. Най-подходящи за риболов

(включително спортен риболов) в община Ботевград са язовир „Бебреш“ и едноименната река в района на с. Боженица. Значително по-малкият язовир „Мали лаг“ се е използвал за спортен риболов, бил е и зона за крайградски отдих, край него е функционирал и къмпинг, но сега тези възможности за привличане на туристи са изчезнали. За спортен риболов могат да се пригодят рибарници на територията на общината, както и микроязовир Гурково, ако бъде почистен, стопанисван и зарибен.

Доброволческият туризъм е свързан с традиции в доброволчеството, каквито на територията на община Ботевград все още няма, но по време на изследването е установено наличие на инициативни организации на местно ниво, които могат да участват в развитието му. Доброволческият туризъм има потенциал да предизвика повишаване на чувството за съзнание, тъй като включва значителна промяна във възприятията на индивида за обществото, решаването на социални проблеми и има потенциала да промени възприятията на участниците за обществото на глобално и местно равнище. Дейностите на „Номадско единение“ имат място и тук, тъй като предвиждат работа в мрежи, включване на местния бизнес – местни строителни фирми, местни производители на органична храна, местни ресторантчета, местни спонсори и инвеститори, стимулиране развитието на алтернативен туризъм, работа в мрежи, доброволчество и предприемачество, включително осигуряване на работни места. От първостепенно значение е реализираната вече инициатива „Ботевград – първият уикиград в България“.

Възможностите за развитие на *приключенски и екстрем* туризъм на територията на община Ботевград са значителни и не изискват големи инвестиции, като в най-голяма степен се открояват конният и велотуризмът.

Конният туризъм се разглежда като част от приключенския туризъм. Потенциалът за неговото развитие на територията на община Ботевград се обуславя от наличието на конна база „Здравец“ в близост до града, над село Скравена и конна ферма „Пагане“, намираща се над село Боженица. На територията на община Ботевград има потенциал за разработването на множество маршрути за конни преходи. За постигане на синергия е необходимо местните предприемачи и общината да си сътрудничат тясно както при избора и маркирането им, така и за поддръжката им; изграждането на туристическа инфраструктура, цифровизирането им с GPS следи; заснемане на атрактивен снимков/ видео материал за публикуването му в общинската уеб платформа за туризъм за популяризиране им пред потенциалните потребители – гости и туристи.

Втората посока е свързана с възможностите на предприемачите да представят, управляват и продават в интернет предлаганите от тях продукти и услуги.

Третата посока за развитие на конния туризъм е в пряка зависимост от активността между самите местни доставчици на туристически продукти и услуги, т.е. предлагането на конната езда от туроператори; местни хотели; къщи за гости, оператори в тийм билдинг; предлагащи приключенски формати и други.

Нивото на развитие на местните предприемачи в предоставянето на различните видове туристически продукти и услуги (видове туризъм), както и интеграцията между тях при предоставянето на съвместни продукти за търсещите нови изживявания, до голяма степен ще е решаващо за реализирането на инициативата „Ботевград – приключение на кръстопът“. Предлагането на туристически пакети за приключенски преживявания и наличието на традиции в съчетание с природните дадености, са предпоставка за успешно промотиране на туристически продукти за обучение и практикуване на скално катерене, конен туризъм, делтапланеризъм, вело-туризъм, оф-роуд възможности и др. Създаване на въжен парк и стена за катерене в съчетание със зона за скално

катерене в района на с. Боженица, където има традиции и предпоставки за начално обучение и приключенски туризъм, както и изграждане на приключенски парк с възжена градина в традиционни крайградски зони за отдих като „Поп Нако“ край с. Трудовец, биха привлекли както местни, така и външни посетители.

Устойчивото развитие на велотуризма е свързано със създаване на *цялостна велосипедна система* на територията на общината с цел позициониране и утвърждаване на Ботевград като велодестинация в национален и европейски план, както и *създаване на специализирани трасета за професионално и любителско практикуване на планинско колхозене*.

Разнообразната природа на община Ботевград, съчетание на полупланински, планински и равнинно-хълмист релеф, ѝ дава редица предимства за *развитие на еко-туризма* в сравнение с конкурентни туристически райони. Защитените зони от Натура 2000, които попадат на територията на Община Ботевград предоставят възможности за наблюдения на птици и други животински видове, както и възможност за ботанически турове.

Възможности за наблюдение на птици предоставя ЗМ „Дренето“ в района на с. Боженица в близост до катерачните скали, където гнездят редки видове, както и в самия гр. Ботевград. *Паркът на Техническият колеж* и районът на *яз. Мали лаг* също предоставят отлични възможности за орнитоложки туризъм. В *туристическа зона „Ржана“* могат да се наблюдават различни видове птици и дребни бозайници.

Като специализиран екотуристически продукт може да се предложи *зоомаршрут в община Ботевград*, който да включва посещение на „Жабешкото блато“, което се намира в местността „Мухалница“, известна с уникалната миграция на планинската жаба, с възможност за наблюдение и заснемане на жабите, след което групите могат да посетят ЗМ „Дренето“ и влажните зони до с. Гурково за наблюдение на различни видове птици.

Орхидеи и други интересни растителни видове се наблюдават в района на селата Боженица, Липница и Елов дол. Край Елов дол има и местност, където могат да се намерят фосили, представляващи интерес за любители и колекционери на декоративни камъни и вкаменелости. Бъдещата *туристическа зона „Боженица“* предоставя възможности за съчетание със спелеотуризм и алпинизъм, включващ неблагоприятно оборудани пещери и катерачните скали, където също гнездят интересни птици.

Благодарение на съвременната спортна инфраструктура на открито и закрито има потенциал за развитие на *спортния туризъм*. Силната страна на територията е във възможностите за алтернативни и разнообразни форми на спортуване, които в по-малка степен са зависими от локална спортна инфраструктура напр.: стрелба с лък по стационарна мишена; здравословни практики на открито – йога, ци гун и други. При възможност за външно финансиране, силен посетителски интерес ще привлече изграждането на мултифункционална спортна зона, която може да включва игрище за баскетбол и/или волейбол, футбол на малки вратички, тенис маса и тенис на корт.

За развитие на *планинския пешеходен туризъм* определящ фактор е планинският ландшафт на региона. Близостта до столицата и добрата транспортна достъпност са предпоставка за интерес към планините в региона, но информация се намира трудно, а туристическите маршрути и пътеки, публикувани в интернет, се базират на лични открития на хора, които сами съставят маршрута си и сами откриват най-интересните места в планината, като за част от тях дори липсва информация. Община Ботевград разполага с голям потенциал за разработване на интересни туристически маршрути за велосипедни, конни и пешеходни туристически преходи.

Селският туризъм може да се яви като преминаващ, т.е. престой в рамките на обиколен тур или като уикенд или дори една седмица престой. Тласък за развитието

му в община Ботевград може да даде стартиралият проект „Номадско Единение“ – мрежа от места, хора и проекти.

Потенциал за устойчиво развитие на *културния туризъм* след реставрация, подобряване на достъпността и туристическа интерпретация имат археологически обекти като средновековни църкви и манастири на територията на общината, останки от крепости и др. Потенциал за развитие има предлагането на *атракции, свързани със занаятите*: „По пътя на бъчвата“ предлага демонстрация на производство на бъчви и въвличане на туристите в цялостния производствен процес; „Грънчарство и дърворезба“ в с. Боженица – провеждане на занаятчийски пленери и ателиета; „Тайните на пчелите и пътя на меда“ – превръщане на подходящ пчелин в туристическа атракция, запознаване с производството на мед, живота на пчелите и дегустация на пчелни продукти; създаване на демонстрационен кът към цеха за производство на икони и обвързване с организирани посещения на Враческия манастир; запознаване с производствения процес на органични плодове и дегустация в етно къта на „Яблена натура“.

Атрактивни *културно-исторически паметници* са и Историческият музей на Ботевград, Часовниковата кула в града, Паметникът-костница на ботевите четници в с. Скравена, крепостта „Боженишки урвич“. Препоръчително е изграждане на *технологични приемни пространства* в Историческия музей, читалищата, градската библиотека и някои спортни обекти.

Събитията от календара на общината са от ключова важност за популяризирането на региона като туристическа дестинация и могат да бъдат използвани като инструмент за популяризиране и налагане на туристическия бранд на Ботевград. Препоръчва се внимателен подбор до 6 събития годишно от обществена значимост, които да отговарят на следните критерии: уникалност, атрактивна програма и безупречна организация. В най-голяма степен на тези изисквания отговарят: Дефилирът на духовата музика и мажоретните състави, Великденски събор в Ботевград, Приключенски многобой Ботевград, Фестивал на бъчвата, Денят на Ботев и на загиналите за свободата и независимостта на България, който се празнува традиционно на Втори юни и е свързан с патрона на града. Наред с основните топ събития могат да се очертаят няколко категории съпътстващи събития, които да бъдат ключови в културния календар на община Ботевград: традиционни празници и събори; спортно-приключенски събития; екотуристически събития с природна насоченост; събития с разнородна тематика, привличащи определен таргет туристи на територията на община Ботевград.

В **параграф 3. „Основни изводи за потребителските нагласи“** е направен анализ на потребителските нагласи и потенциалните туристически пазари. Според статистически анали най-същественният пазар, който се очертава за община Ботевград, е гр. София. Втората целева група са съседните областни центрове, третата – учащата се младеж от цялата страна. Направени са основни изводи за потребителските нагласи и съвременните изисквания на посетителите, с които местната власт следва да се съобрази при разработване и прилагане на продуктовата си политика в сферата на туризма.

IV. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ ЗА УСТОЙЧИВОТО ТУРИСТИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА БОТЕВГРАД

Стратегическите цели и приоритети за устойчиво туристическо развитие на община Ботевград обхващат: уникалното позициониране и развитие на общината като туристическа дестинация – създаване на туристически бранд, маркетинг и реклама; инфраструктурни подобрения на туристическата среда; институционално развитие, координация и партньорство със заинтересованите страни; устойчиво развитие на специализираните видове туризъм на територията на община Ботевград; както и предложение за създаване на регионален туристически продукт.

В **параграф 1. „Определяне на стратегически цели и приоритети за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград“**, в съответствие с Глобалния етичен кодекс в туризма и анализиранияте теоретико-методически постановки, Националната стратегия за устойчиво развитие на туризма на Р. България и Стратегическите насоки на общността за сближаване, са разработени стратегическите приоритети за устойчиво развитие на община Ботевград. Стратегическите насоки подчертават ролята на туризма в развитието на селски и планински регион и необходимостта от прилагане на интегриран подход, фокусиран върху качеството и удовлетворяване на потребителите, който е основан върху икономическите, социални и екологични измерения на устойчивото развитие на местно ниво. Формирани са три основни стратегически принципа, които включват: реалистичност на стратегическите приоритети, гъвкавост, съвместна и равнопоставена ангажираност на заинтересованите страни.

Основната **изследователска цел** е устойчивото развитие на туризма в община Ботевград.

Стратегическите цели, отговарящи на горепосочените принципи, могат да се обособят по следния начин:

Стратегическа цел 1: Създаване на благоприятна среда за развитие на устойчив туризъм и инвестиране в развитието на социалния капитал на общината, включваща следните специфични цели: подобряване на съществуващата техническа инфраструктура; създаване на съвременна екологосъобразна туристическа и поддържаща я инфраструктура; съвместна и равнопоставена ангажираност на заинтересованите страни в създаване на условия за пълноценно и качествено развитие на устойчив туризъм; икономически устойчиво управление на туризма в община Ботевград.

Стратегическа цел 2: Създаване и утвърждаване на иновативен регионален продукт, който включва като специфични цели: създаване, маркетинг и утвърждаване на иновативен туристически продуктов микс, проявяващ специфичния потенциал на дестинация Ботевград; развитие на приоритетните видове туризъм за община Ботевград; създаване и управление на туристически бранд Ботевград.

Стратегическа цел 3: Балансирано развитие на туристическите зони в община Ботевград и равностойното им интегриране в европейското природно и културно-информационно пространство включва две специфични цели: туристическо микрорайониране с развитие на регионален туристически продукт и включване в трансгранични мрежи за взаимодействие и сътрудничество, определящи стандарти за качество в различни тематични направления.

За изпълнение на така формулираните цели са изведени пет стратегически приоритета, включващи: създаване на туристически бранд Ботевград – маркетинг и рекла-

ма; развитие на туристическите зони в община Ботевград и създаване на регионален туристическия продукт; подобряване на общата инфраструктура и достъпността на средата; институционално развитие, координация и партньорство със заинтересованите страни; устойчиво развитие на специализирани видове туризъм на територията на община Ботевград. Тези приоритети са обвързани със стратегическите цели, както е указано в Табл. 5:

Таблица 5. Стратегически цели и приоритети за устойчиво развитие на туризма в община Ботевград

Стратегически приоритети	Стратегически цели		
	1	2	3
1. Създаване на туристически бранд Ботевград. Маркетинг и реклама	x	x	
2. Развитие на туристическите зони в община Ботевград и създаване на регионален туристическия продукт	x	x	x
3. Подобряване на общата инфраструктура и достъпността на средата		x	x
4. Институционално развитие, координация и партньорство със заинтересованите страни	x	x	
5. Устойчиво развитие на специализирани видове туризъм на територията на община Ботевград	x	x	x

Параграф 2 „Туристическо микрорайониране на община Ботевград“ включва разработването на схема за туристическо микрорайониране на общината, което се мотивира от необходимостта за развитие на устойчив и конкурентоспособен туризъм, провеждане на местна туристическа политика, съобразена с териториалните особености и спецификата на различните части от общината и осъществяване на ефективен маркетинг. По този начин туристическите зони на територията на общината да станат разпознаваеми за потенциалните туристи и да могат да бъдат успешно промотирани както на вътрешния, така и на международния пазар.

Въз основа на детайлното проучване на научна литература и планови документи, авторът е разработил схема на туристическото микрорайониране, включваща следните таксономични единици: туристическа зона, туристическо ядро, туристическо място и туристическа точка. Предложената схема за микрорайониране на община Ботевград отговаря на анализирания в първа глава основни принципи на туристическото райониране.

Очертаването на границите е на административен принцип, като по този начин микрорайонирането има целеви характер и се улеснява използването му за нуждите на планиране и управление. То е ресурсно ориентирано и цели очертаване на хомогенни райони въз основа на сходства на природните и антропогенните туристически ресурси, като отчита и културната идентичност.

Туристическата зона (tourist zone) е територия, на която има граница и определени правила. Тя може да обхваща територия на две и повече общини, но може да бъде и в границата на една община. Характерно за режимите на управление на зоната е, че на нейна територия не се разрешават дейности, застрашаващи туризма. Управлението е свързано главно с безопасността на движение на туристите и осигуряване на бърза помощ, в случай на нужда.

В границите на една туристическа зона, където има концентрирани по сходство туристически ресурси и условия за развитие на туризма, могат да се формират отделни **туристическите ядра** (tourist core area).

Туристическото място (tourist location) е конкретен обект с историческо, културно, природно или туристическо значение. То се състои от *сърцевинна част* или ядро (конкретния паметник/ природен или туристически обект), *буферна зона* (озеленяване, парк, санитарно-охранителна зона) и *търговско-обслужваща зона* (хранене, продажба на сувенири, санитарен възел, паркинг, каса и др.).

Туристическата точка (vista point) обхваща гледката. При нея се поставя на охранителен режим именно гледката, а не конкретен обект. Съответно има възбрана за поставяне на съоръжения, които да скриват гледката, да намаляват нейния обхват или да развалят загадката на мястото, когато става въпрос за светилище.

На територията на община Ботевград могат да бъдат формирани три туристически зони, като в заемащата централно място *туристическа зона „Ботевград“*, където попада общинския център и се обособят три туристически ядра – 1) Ботевград, 2) Врачеш, 3) Трудовец и Скравена (Виж **Фиг. 5**). Във всяка зона или туристическо ядро, отделните селищни образувания и териториите с концентрирани туристически обекти или ресурси са обособени като туристически места. Всяко едно туристическо място, от своя страна, в зависимост от атрактивността и укикалността на гледките, които притежава, може да съдържа една или повече туристически точки.

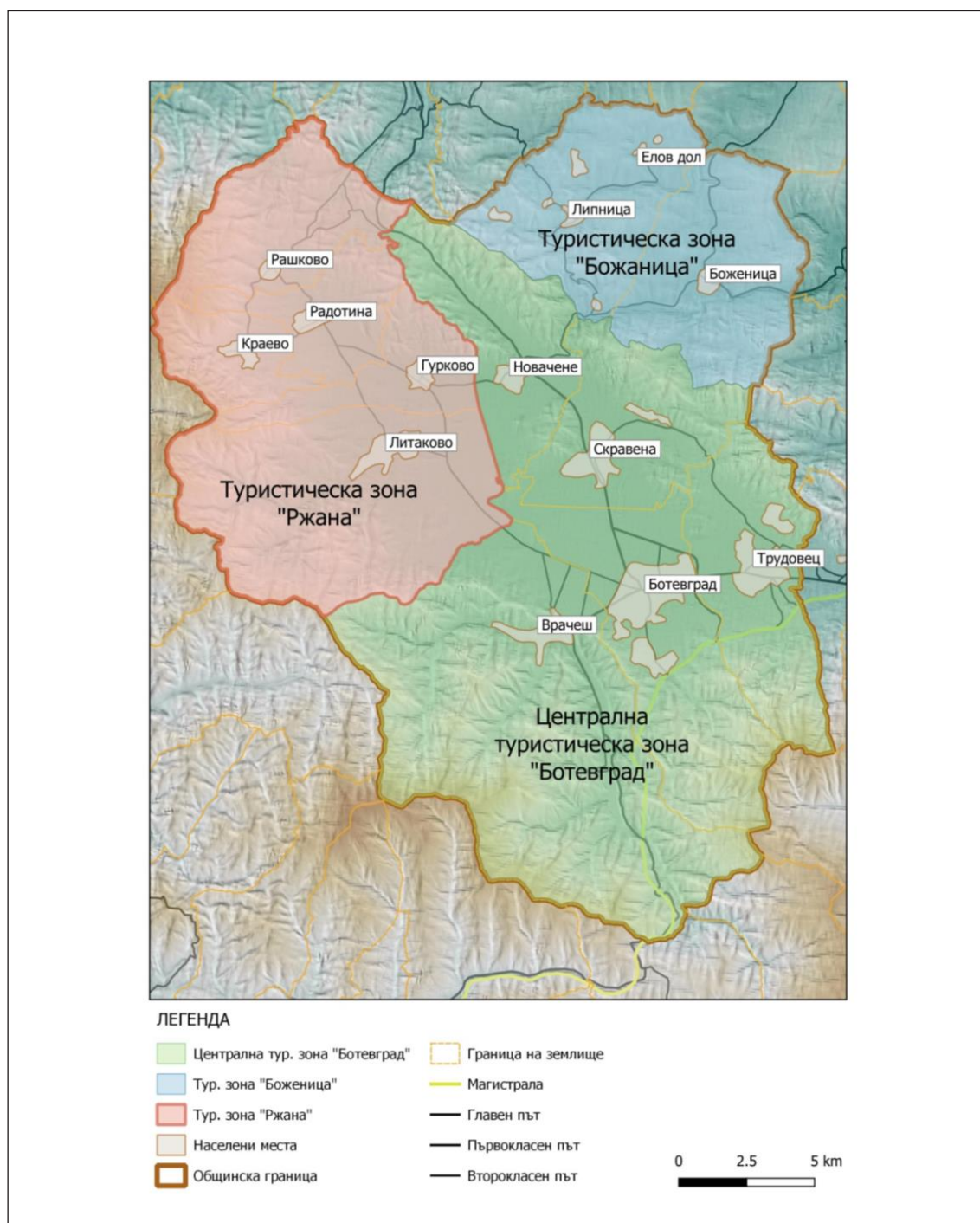
Авторът е описал географските и административни граници на всяка една от трите туристически зони, както и съществуващите транспортни връзки. При обособяването на отделните туристически зони и туристически ядра е отчетена транспортната достъпност и са посочени свързващите ги транспортни връзки. Допълнително са зададени параметри относно отдалечеността на природните и културно-историческите обекти от съществуващите пътища. Към всяка туристическа зона и всяко туристическо ядро са систематизирани и изброени възможностите за настаняване и хранене, основните туристически обекти и атракции, които могат да представляват интерес за туристите, съществуващите туристически маршрути и тяхното състояние, както и възможностите за устойчиво туристическо развитие на специализираните видове туризъм, обвързано с местните условия на средата и туристическите ресурси.

Туристическа зона „Ботевград“ е с по-широк обхват и включва трите туристически ядра. Тя е основна и заема централно място както териториално, така и функционално, по съдържание.

Формираните туристически ядра се въвеждат като допълнителна таксономична единица, тъй като нямат обособен самостоятелен облик, за да бъдат отделени като самостоятелни зони. Обособена по този начин, се оформя „Централна туристическа зона Ботевград“ и включва най-големите села в общината, с директна комуникация от републиканската и европейска пътна мрежа с другите две туристически зони, както и с общините Правец и Мездра. Събирателна е по своето историческо съдържание в Историческия музей на общината и е с активни отличителни сектори на всяко едно от селата, които осмислят и силата ѝ като централна както по територия, така и по съдържание. Туристическите зони „Боженица“ и „Ржана“ имат собствен характер и цялост и се явяват като съпътстващи на централната.

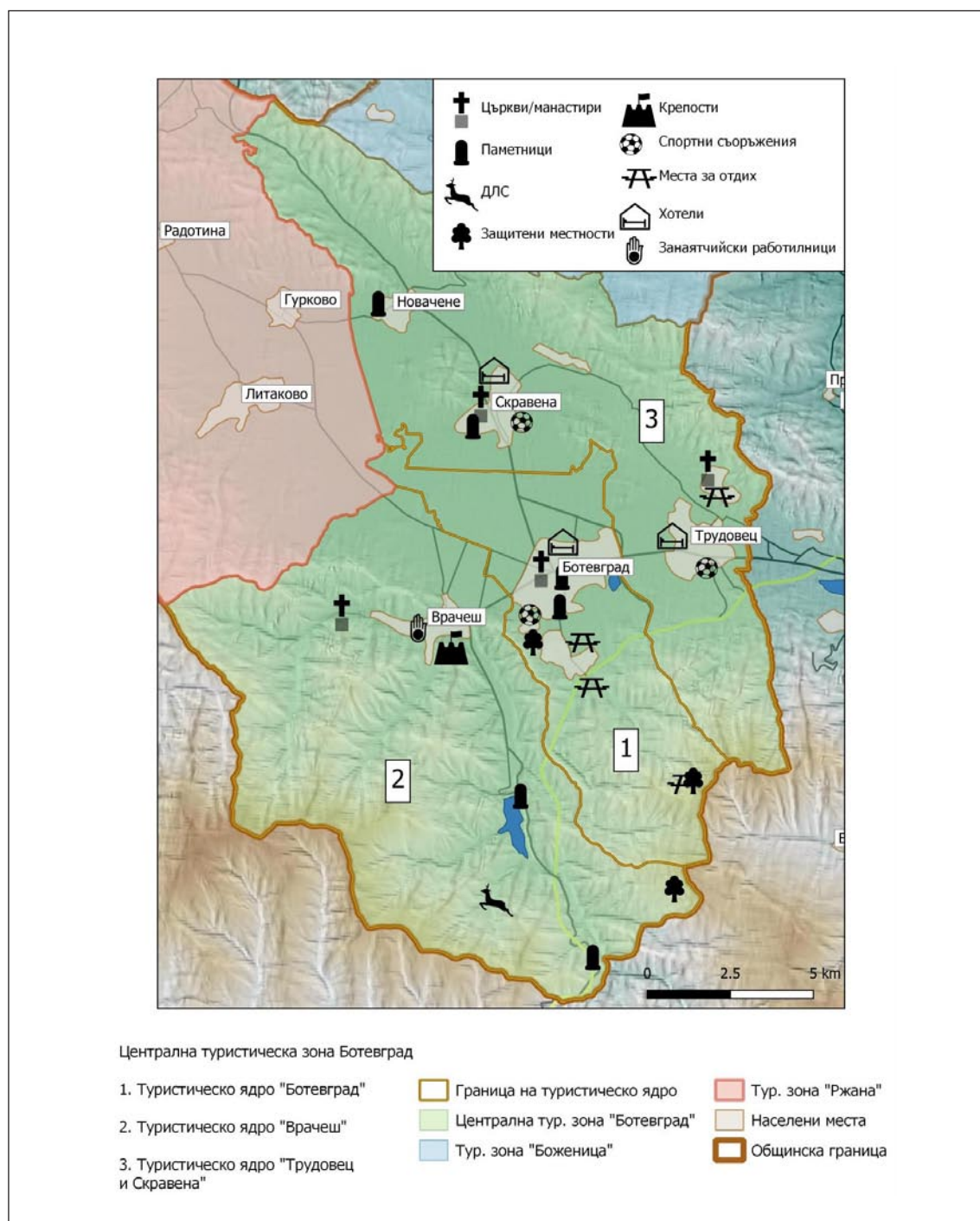
Възможностите за устойчиво развитие на туризма в **централна туристическа зона „Ботевград“** са систематизирани в трите формирувани туристически ядра. (Виж Фиг. 6)

Възможностите за устойчиво развитие на туризма в **туристическо ядро „Ботевград“** включват: *спортен и приключенски туризъм* – Botevgrad downhill,

Фигура 5. Обособяване и разположение на туристически зони в община Ботевград

спортни състезания и събития; *велотуризм*; *бизнес и конгресен туризм* – Арена Ботевград, градски хотели, МВБУ; *планински пешеходен туризм* – планината Било; *доброволчески туризм* – скаутски дейности, WikiBotevgrad, грижа за животните, залесявания, почиствания и др.; *фестивален туризм* – традиционни и иновативни събития; *културен туризм* – Исторически музей, Часовникова кула, Зелински манастир и др.

Фигура 6. Схема на туристическо микрорайониране на Централна туристическа зона „Ботевград“

Възможностите за устойчиво развитие на туризма в **туристическо ядро „Врачеш“** включват: *планински пешеходен и конен туризъм* – връх Мургащ; *фестивален туризъм* – Фестивал на бъчвата; *културен туризъм* – Врачешки манастир; *ловен и риболовен туризъм* – ДЛС „Витиня“, яз. Бебреш; *доброволчески туризъм* – ДЛС „Витиня“ – устойчив дърводобив, образователни и възпитателни дейности, свързани с опазване на дивеча и устойчиво развитие.

Възможностите за устойчиво развитие на туризма в **туристическо ядро „Трудовец и Скравена“** включват: *приключенски и екстремн туризъм* – конен, велосипеден, off road, летене с паратрайк, летене с балон, бърджии от балон, въжени пътеки; *бизнес и конгресен туризъм* – хотел Кредо, тимбилдинг; *доброволчески туризъм* – Сдружение „Трудолюбци“, скаутски клуб „Орко“ – образователни и възпитателни дейности с деца и младежи, организирани творчески и спортни занимания, грижа за природата, почиствания и др.; *културен туризъм* – манастири, исторически и археологически обекти, традиционни празници; *ученически и младежки туризъм* – учебни екскурзии, свързани с ботевите четници; *ученически лагери* в конна база „Здравец“; *велотуризм*; *фестивален туризъм*.

Възможностите за устойчиво развитие на туризма в **туристическа зона „Боженица“** са най-големи, но все още има съществени ограничения.

Туристическата зона обхваща следните туристически места: с. Боженица с килийното училище; защитена зона „Бебреш“ с катерачните скали и каньона на р. Бебреш; крепост „Боженишки урвич“ и ПЗ „Училищната гора“; с. Липница; с. Елов дол и околностите. (Виж Фиг. 7)

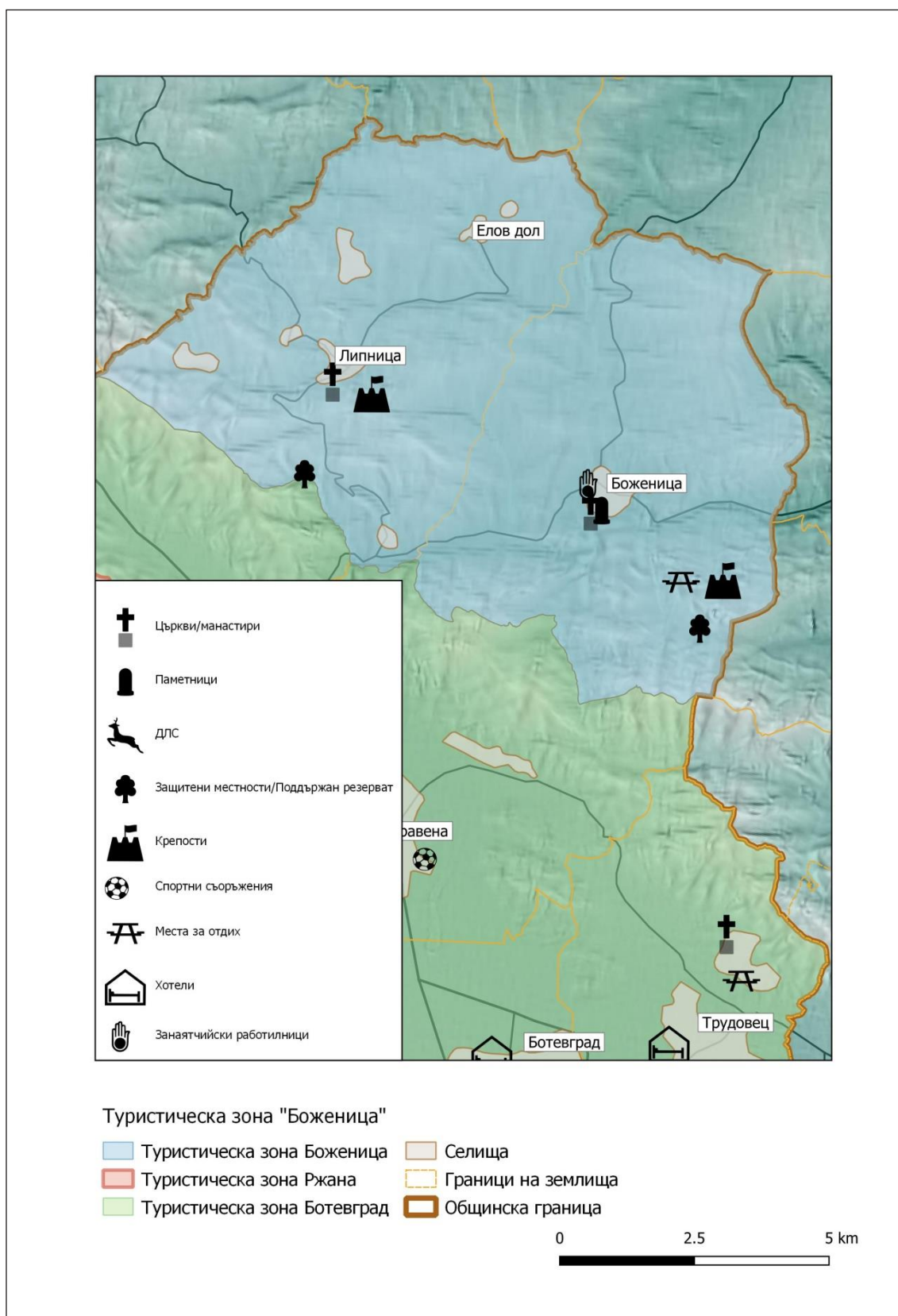
Възможностите за устойчиво развитие на туризма в туристическа зона „Боженица“ включват практикуване на: *екотуризм* – турове и събития, свързани със защитените територии и биоразнообразието; *приключенски и екстремн туризъм* – конен, велосипеден, скално катерене, спелеотуризм, каньонинг; *планински пешеходен туризъм*; *доброволчески туризъм* – международни лагери, тим билдинги, скаутски дейности и др.; *събитиен туризъм* – приключенски многобой, фолклорен събор, мото събор; **културен туризъм** – килийно училище, археологически обекти, занаятчийски ателиета; *ученически и младежки туризъм* – летни школи, зелени и бели училища, ученически и студентски екскурзии и практики; *художествени и занаятчийски пленери*; *риболовен туризъм* – р. Бебреш при с. Боженица.

Възможностите за устойчиво развитие на туризма в **туристическа зона „Ржана“** са предимно в перспектива. (Виж Фиг. 8)

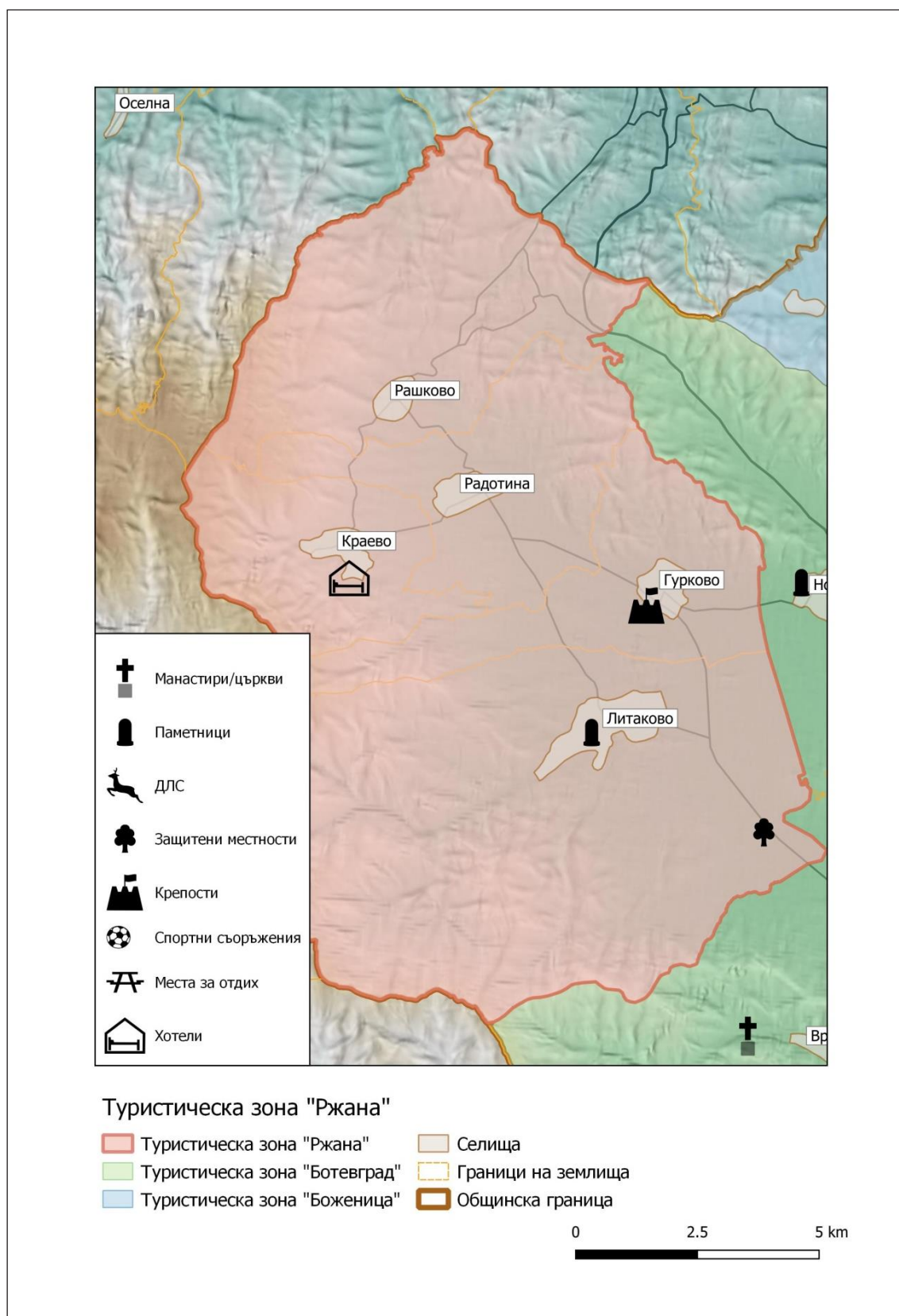
Туристическата зона обхваща следните *туристически места*: с. Гурково с микроязовир; влажните зони край Гурково; ЗМ „Дренето“; центъра на с. Литакново с църквата; влажните зони край с. Литакново; Братската могила и оброците край с. Литакново; с. Краево; с. Рашково; с. Радотина. В нея могат да се развиват следните специализирани видове туризъм: *планински пешеходен туризъм* – маршрути от всяко село към Ржана планина; *приключенски туризъм* – конен, велосипеден, off road; *културен туризъм* – църкви, оброци, местни празници; *риболовен туризъм* – микроязовир Гурково, рибарник; *доброволчески туризъм* – маркиране на туристически маршрути, почистване, залесяване; *екотуризм* – Bird-watching в ЗМ „Дренето“; *индустриален туризъм* – посещение на „Яблена натура“ – запознаване отглеждането на овощните насаждения, производствения процес на биопродукти и дегустация.

Развитието на туристическите зони в община Ботевград е формулирано като част от Стратегически приоритет 2, и практическото приложение на теоретичната схема, обхващаща няколко основни стъпки: обособяване на трите *туристически зони* и маркетинговото им позициониране; акцентиране върху специфичните характеристики на трите *туристическите ядра* в Централна туристическа зона Ботевград; обследване на обособените туристически зони и туристически ядра, цифровизиране на *туристическите точки*, обхващащи гледката и разписване на възбрани за поставяне на съоръжения, които да скриват гледката, да намаляват нейния обхват или да развалят загадката на мястото.

Устойчивото развитие на туризма в община Ботевград е свързано с полагане на целенасочени усилия от страна на общинска администрация и останалите заинтересовани страни за развитие и укрепване на качествен туристически продукт, съобразен със съвременните тенденции за развитие на туризма и потребителското търсене

Фигура 7. Схема на туристическо микрорайониране на туристическа зона „Боженица“

Фигура 8. Схема на туристическо микрорайониране на туристическа зона „Ржана“

за уникално позициониране и развитие на общината като туристическа дестинация. За целта в **параграф 3. „Предложение за уникално позициониране и развитие на община Ботевград като туристическа дестинация“** са отчетени ограничаващите фактори както на външната, така и на вътрешната среда и сравнително ограничените ресурси, с които разполага община Ботевград.

За постигане на уникалност в контекста на устойчивото туристическо развитие е предложено *създаването на бранд* (търговска марка) на дестинацията. Целта е създаване на уникална идентичност с имена на продукти, дизайн, знаци, символи или комбинации от тях, въз основа на диференциация в сравнение с други конкурентни продукти. Основната задача е да се изведе обща визия и да се структурира основа за изграждане на устойчив бранд на туристическа дестинация община Ботевград. Предложената *концепция за създаване на общ туристически бранд* и неговото популяризиране и достигане до целевите таргет групи, както и да бъде разпознат и приет от местните общности.

Разработването и въвеждането на *доброволна сертификация и запазена марка за качество „Ботевград“* е част от бранда и още един инструмент за изграждане на имидж, уникално позициониране и развитие на общината като туристическа дестинация, която ще бъде част от туристическия бранд Ботевград. Въвеждането ѝ ще представлява ефективен маркетингов инструмент, чрез който продуктите от Ботевград и региона да бъдат по конкурентоспособни на пазара. Този процес ще бъде своеобразна система за доброволно сертифициране на качеството и устойчивото ползване на ресурсите в туристическите обекти и другите предприятия, свързани с туристическото предлагане. *Сертификат „запазена марка Ботевград“* ще могат да получат: *туристически обекти*: места за настаняване, заведения за хранене и развлечение, туристически атракции (конни бази, занаятчийски ателиета, атракции от събитийен тип и др.); *туристически маршрути* – пешеходни, конни, офроуд и велосипедни; *местни продукти* – храни, напитки, занаятчийски изделия и др.

Предложението включва концепция за внедряване на запазената марка. Очертани са десет мерки, необходими за създаване на туристически бранд Ботевград, които отчитат ресурсния потенциал на общината и имат за цел да допринесат за нейното уникално позициониране като туристическа дестинация.

В **параграф 4. „Предложение за подобряване на общата инфраструктура и достъпността на средата“** е изготвено предложение за развитието на общата инфраструктура и физическата среда, свързана с туризма, с акцент върху ролята на община Ботевград като инвеститор, инициатор и организатор на процесите, насочени към подобряване и развитие на материалната среда в качествено и количествено отношение, за максимално използване на потенциала на региона, стимулирайки целогодишно, устойчиво развитие на туризма. Отчетено е, че основните органичения за устойчивото развитие на туризма са свързани с лошия достъп, недостатъчната информационна обезпеченост и неблагоустроената среда. Те представляват пречка за развитието на конкурентоспособен туристически продукт и трябва да бъдат преодоляни чрез целенасочени мерки, включващи: подобряване достъпността до и между обектите от туристически интерес в околградския район във всички сезони; осигуряване на лесно достъпна и все по-богата по съдържание информация през непрекъснато усъвършенстваща се единна интернет платформа с приложение за смартфони, включително разширени „смарт“ езикови услуги; подобряване на благоустройството на градската среда и на зелената система на общината; подобряване достъпността до туристическите обекти и маршрути, функционирането и повишаване на атрактивността им.

Параграф 5. „Предложение за институционално развитие, координация и партньорство със заинтересованите страни“ дефинира институционалното развитие, ко-

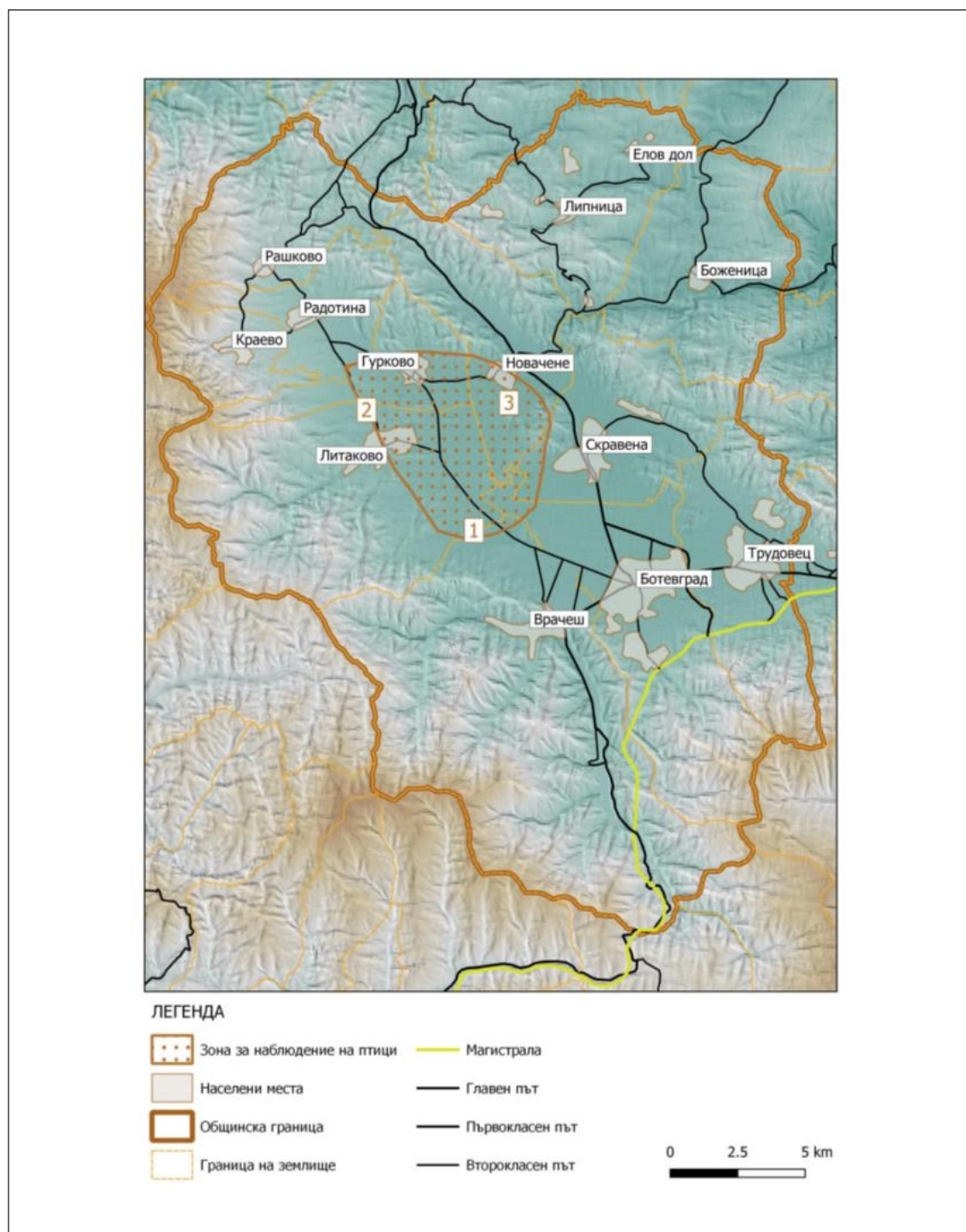
ординацията и партньорството със заинтересованите страни и съвместната им отговорност като стратегически приоритет и подчертава тяхната важност за реализацията на устойчиво туристическо развитие. Този приоритет оформя институционалната и партньорска рамка, в която следва да се реализират местните туристически политики за устойчиво развитие на туризма. Неговите задачи са: да допринесе за оформянето на благоприятстваща туристическото развитие среда – институционална, административна, законодателна и др.; да предложи подходящи модели, механизми и решения за координация и партньорство между заинтересованите страни. Изпълнението на тези задачи е свързано с преодоляване на определени дефицити и справяне с важни предизвикателства.

Партньорство между община Ботевград и туристическия бизнес в рамките на делегираните функции по Закона за туризма (ЗТ) се осъществява към настоящия момент от общинската администрация и туристическия бизнес. *Вътрешни партньорства и междусекторна интеграция* могат да бъдат насърчени чрез координацията между различните звена и структури в рамките на общинска администрация, които имат отношение към туризма. Това е предварително условие както за провеждането на съгласувана и целенасочена туристическа политика, така и за координирано практическото изпълнение на общинските функции в сектора.

Необходимите мерки за успешното прилагане на туристическите политики на община Ботевград и подобряване на качеството обхващат: подобряване на организационния процес, мониторинг и контрол по изпълнение на текущата работна дейност в сферата на туризма; дефиниране на ясни цели и приоритети; подобряване работата на Консултативния съвет по въпросите, свързани с туризма в община Ботевград; организация и управление на общинско предприятие „Туризм“ с Туристически информационен център (ТИЦ) Ботевград и почивна база „Боженишки урвич“, информационно осигуряване и мониторинг на туристическото развитие; обединяване на усилията и възможностите на публичния и частния сектор чрез систематично прилагане на различни форми на публично частно партньорство (ПЧП), стимулиране и подкрепа за малки и средни предприятия, както и поддържане на ефективна комуникация с други органи на държавната администрация, международни, национални и регионални институции и организации.

Параграф 6. Предложение за устойчиво развитие на специализирани видове туризъм на територията на община Ботевград включва конкретни мерки, свързани с устойчивото развитие на обособените приоритетни и съпътстващи видове туризъм на територията на общината. Основните предложения за устойчиво развитие на туризма, постъпили от представителни на туристическия бизнес, местната власт, местни културни дейци и инициативни граждани са систематизирани и обобщени в конкретни мерки за изпълнение на стратегическия приоритет, както следва: реализиране на проект „Хетеротопии. Ботевград-Лесковац“, създаване на културно-информационни ядра и развитие на музейното дело в община Ботевград; създаване на туристическа атракция ретроавтобус „Чавдар“; обособяване на тематични маршрути за конен и пешеходен туризъм; обособяване на приключенски паркове в районите на селата Боженица, Липница и Трудовец и провеждане на приключенски събитийни прояви; изграждане на велосипедна система и създаване на специализирани трасета за професионално и любителско практикуване на планинско колоездене; изграждане на тематични атракции, свързани с Ботевите четници; изграждане на тематични туристически маршрути с културна, историческа, археологическа и религиозна насоченост; провеждане на събитийни прояви с културна и художествено-творческа насоченост; изграждане на екотуристически атракции; насърчаване на доброволството и развитие на доброволчески туризъм.

Формирането на зона за Bird-watching в района на ЗМ „Дренето“ и влажните зони край Гурково и Литаково, включваща три основни туристически места за наблюдение на птици, представлява една от предложените екотуристически атракции. Тя е визуализирана от автора, чрез използване на картографски метод на фиг. 9.

Фигура 9. Зона за Bird-watching в района на ЗМ „Дренето“ и влажните зони край Гурково и Литаково

както възможност за обособяване на защитена територия с по-малка площ, така и разширен вариант. *Първият вариант* включва землищата на селата Скравена, Новачене, Липница, Боженица, Своде, Калугерово, Правешка Лакавица и Осиковска Лакавица, а *вторият вариант* – горните землища, допълнени със землищата на Литаково, Гурково, Радотина, Краево, Рашково. Люти дол, Типченица, Лик, Ослен Криводол, Курново, Караш, Хубавене, Средни рът, Марково равнище, Драгоица, Видраре и Осиковица.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Устойчивото развитие на туризма в община Ботевград изисква целенасочени и постоянни усилия от страна на общинското ръководство, в партньорство с останалите заинтересовани страни за позиционирането ѝ като уникална и конкурентоспособна туристическа дестинация, включително изграждане и утвърждаване на туристически бранд, свързан с приключенията и иновациите. Акцентирането върху местните традиции и природни дадености, както и различен тип събития – традиционни и иновативни, които да открият и наложат запазена марка Ботевград, е ключово за устойчивото развитие на туризма в общината. Извършеното емпирично проучване допринася за допълване на острите информационни дефицити в района, но не може да реши проблема с информационната осигуреност на дестинацията. За целта е необходимо да се извършват постоянни наблюдения и периодична актуализация, в съответствие с динамично променящите се реалности. Принос на настоящия дисертационен труд е, че той би могъл да послужи като модел за набиране на информация и осъществяване на комплексни туристически анализи на местно ниво.

Успешното устойчиво туристическо развитие в община Ботевград е свързано с прилагане на предложената методика за оценка на туристическите ресурси и провеждане на системни маркетингови проучвания; апробация на предложените критерии и показатели за анализ и оценка на туристическия потенциал на местно ниво; изграждане на тематични маршрути и специализирана туристическа инфраструктура (приключенски паркове, цялостна велосипедна система, ТИЦ и промотиращ център, музей на открито, укрития за наблюдение на птици и др.); въвеждане на единни стандарти за обслужване на туристите; категоризация и доброволна сертификация на туристическите обекти, въвеждане на запазена марка „Ботевград“; диверсификация на туристическия продукт, чрез предлагане на допълнителни услуги, използване на възможности за общ регионален туристически продукт със съседните общини; създаване на публично-частни партньорства и сътрудничество между заинтересованите страни.

Тенденциите, свързани с изискванията на потребителите налагат все по-широко използване на интернет. Основополагащ фактор е усилията на местната власт да се насочат към подобряване функционирането и достъпността на туристическите обекти, включително цифровизация и активно използване на инструментариума на онлайн маркетинга, организиране на опознавателни турове, насочени към туроператори и журналисти, семинари за запознаване с добри практики, насочени към местния бизнес за насърчаване на предприемачеството и др.

От съществено значение е развитието на продуктовата политика на община Ботевград във връзка с възможностите за предлагане на специализирани видове туризъм, съобразно характерните особености и туристическия потенциал на района. Апробацията на предложената методика за оценка на туристическите ресурси, както и внедряването на предложените туристически атракции, в резултат на проучванията и анализите на туристическия потенциал на общината, ще предоставят реална възможност за позиционирането ѝ като атрактивна и конкурентоспособна туристическа дестинация, която да успее да привлече достатъчно посетители от столицата и другите съпътстващи туристически пазари, очертани в дисертационния труд.

Прилагането на тези механизми ще спомогне за разпознаваемост на Ботевград освен като индустриална, но и като туристическа дестинация, а интегрирането на туризма с останалите икономически сектори ще окаже имиджов ефект и ще може да се използва като лост за допълнителен стимул за просперитета на общината. За целта

са необходими системни и целенасочени местни политики в сектора, основани върху адаптиране и прилагане на утвърдени методики за устойчиво развитие на туристическа дестинация.

В резултат на изследването на туристическия потенциал на община Ботевград са изпълнени основните изследователски задачи. Изяснена е същността на териториална система за развитие на отдиха и туризма (ТСОТ) на местно пространствено ниво като е обърнато съществено внимание върху разкриване на взаимовръзките на отделните подсистеми. При проучването, анализа и оценката на външните и вътрешните фактори на средата и туристическия потенциал на община Ботевград, е поставен фокус върху отделните подсистеми и по този начин, въз основа на приложения системен подход, са формирани и очертани основните цели и насоките за устойчиво развитие на местно ниво.

При проучването на съществуващите схеми за туристическо райониране са отчетени основните предимства и пропуски и въз основа на направения анализ е разработена туристическа схема за микрорайониране в пределите на община Ботевград, включваща четири пространствени равнища: туристическа зона, туристическо ядро, туристическо място и туристическа точка.

Приложен е картографски метод на изследване с използване на ГИС. Разработени са четири картографски схеми, указващи местоположението, границите и транспортните връзки на обособените туристически зони, както и разположението на останалите таксономични единици във всяка една от обособените зони.

Освен за целите на туристическото микрорайониране на община Ботевград, авторът е използвал картографския метод и за визуализация на природните ресурси на територията на общината: географско местоположение и граници, релеф, водни ресурси, защитени територии и защитени зони, включени в европейската екологична мрежа Натура 2000, както и за визуализиране на направени предложения за развитие на екотуризъм: формиране на зона за наблюдение на птици и предложение за създаване на биосферен парк, обхващащ част от територията на община Ботевград и землища в още три от съседните ѝ общини.

В резултат на направените проучвания и анализи е разработено дърво на целите за постигане на устойчиво туристическо развитие в община Ботевград. Формирани са три основни стратегически цели за устойчиво развитие на туризма в общината, всяка от които включва специализирани цели. Целите са обвързани с пет стратегически приоритета, насочени към институционално развитие и административен капацитет, създаване на туристически бранд, уникално позициониране и промотиране на дестинацията, микрорайониране и развитие на регионален туристически продукт, както и развитие на дефинираните приоритетни и съпътстващи специализирани видове туризъм.

Защитена е поставената изследователска теза, а именно, че постигането на устойчиво развитие на туристическа дестинация на местно ниво е възможно само при системно използване и прилагане на критериите и показателите за анализ и оценка на туристическия потенциал, като за целта се следват дефинираните стратегическите цели и приоритети за устойчивото развитие на туристическа дестинация.

ПРИНОСИ

1. Извеждане на критерии и показатели за устойчиво туристическо развитие на местно ниво.

2. Разработване на схема за туристическо микрорайониране на местно ниво, в т.ч. разработването на общо 10 картографски схеми, чрез използване на ГИС за визуализация на природните ресурси на община Ботевград (Фиг. 1, Фиг. 2 и Фиг. 3), визуализиране на схемите за туристическо микрорайониране (Фиг. 5, Фиг. 6, Фиг. 7 и Фиг. 8), както и визуализиране на предложения за развитие на екотуризм (формиране на зона за наблюдение на птици и предложение за създаване на биосферен парк, обхващащ част от територията на община Ботевград и землищата в още три от съседните ѝ общини (Фиг. 9 и Фиг. 10).

3. Набиране на емпирична количествена и качествена информация за актуалното състояние на основните подсистеми на ТСОТ в община Ботевград.

4. Анализ и оценка на ресурсния потенциал на община Ботевград, въз основа на който са разработени конкретни предложения за устойчивото развитие на туризма на местно ниво.

5. Извеждане на стратегическите цели и приоритети за устойчиво туристическо развитие на община Ботевград.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Алексова, Десислава (2008) Устойчиво развитие на територии със съхранени природни ландшафти чрез изграждане на екотуристически маршрути. В: Седми международен симпозиум „Екология – устойчиво развитие”: Научни трудове: Враца, 23-25.10.2008. Съюз на учените, с. 131-135.
2. Алексова, Десислава (2009) Устойчиво развитие на дестинациите чрез съчетаване на алтернативни видове туризъм. В: Тенденции в развитието на съвременния туризъм: Сборник доклади от международна научна конференция, Смолян, 15-17 октомври 2009 г. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски” – филиал Смолян, Смолян, с. 190-194.
3. Алексова, Д. (2013) Отговорният туризъм – механизъм за развитие на малките населени места. В: Сборник с доклади от Десетата международна научна конференция „Съвременният модел на Европейският съюз и мястото на България в него”. Раздел III: Конкурентноспособност на българската икономика и позици на България на световните пазари. с. 701-714.
4. Alexova, D. Responsible tourism for protection of the nature and the cultural heritage in Bulgaria. European Tourist Forum “Come to Brancusi’s Homeland”, Editura Academica Brancusi, 2015.
5. Алексова, Д. Подобряване качеството на туристическия продукт чрез опазване на природните ресурси и културното наследство. В: Научни трудове – Аграрен университет – Пловдив, т. LX, кн. 1, 2016 г. от кръгла маса „Специализирани видове туризъм – предизвикателства и перспективи”, Академично издателство на Аграрния университет, Пловдив, 2016.
6. Алексова, Д. Иновативни инициативи, допринасящи за превръщането на община Ботевград в атрактивна туристическа дестинация. В: Международна научна конференция „Туризъм – изследване, развитие и обучение”, София, МВБУ, 2018, с. 63-80.
7. Алексова, Д. Устойчиво развитие на туризма в община Ботевград. В: Сборник с доклади на XX международна научна конференция „Управление и устойчиво развитие”, Юндола, 2018 (под печат).

